

צוות היגוי: אלעד בצלאל, עידית מידן, נחמה אייגנר, רוני בר נתן, קרן רייש

כתיבה: תמר ברגר וקרן רייש

עריכה לשונית: יובל הלפרין

עיצוב גרפי: עדי צור

הדפסה : דפוס טלרן

שער קדמי: חלון מעוטר מקוה-ישראל, מנצ'לה- מזכרת-ביתיה, מיכאל גינזבורג

שלט כחול בראש פנה, באדיבות אתר השחזור ראש-פנה

פעילות אמץ אתר מקוה-ישראל, צוות תחום חינוך, המועצה לשימור אתרים

שער אחורי: צריך בן-צבי, בית קשת, אלכס ליבק

נדפס בישראל תשע"ז-2017

© כל הזכויות שמורות למועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

תחום חינוך ואתרי מורשת, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל,

מקוה ישראל 5891000, טל' 03-5086620, elad@shimur.org.il

שמה של מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל יופיע בחוברת זאת גם בצורתו המקוצרת

"המועצה לשימור אתרים"

מסת"ב 3-01-965-978

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל ממורשת החברה להגנת הטבע

מועצה לשימור
אתרי מורשת בישראל

אמץ אתר היסטורי

חוברת למורה ולמדריך

תוכן העניינים

מבוא

- 5 אימוץ אתר: שימורו, הנגשתו והחייאתו לדורות **עמרי שלמון**
- 6 הקדמה למורה **אלעד בצלאל**, קרן רייש
- 8 על אודות החוברת **תמר ברגר**

סדנאות שימור

9

מערכי שיעור

מערך 1: החפץ הזה הוא אני

- 10 שיעור 1
- 14 שיעור 2

מערך 2: שימור עכשיו

- 16 שיעור 1
- 23 שיעור 2

מערך 3: סקר שטח באתר

26

מערך 4: עושים בית ספר

- 30 שיעור 1
- 33 שיעור 2

מערך 5: ועדות שימור

35

מערך 6: פרויקט סיום

- 38 הכנת תיק תיעוד
- 38 עיצוב סמליל (לוגו) לאתר
- 39 להפיח חיים באתר
- 40 מדריכים צעירים

דוגמאות לפרויקטים בולטים של "אמץ אתר"

- 42 "אמץ אתר" בבית הספר ניל"י בזכרון יעקב **יעל צורן**
- 44 "אמץ אתר" עירוני ברעננה **סיון סלע**
- 46 "אמץ אתר" עירוני באשקלון - בית הספר אורט ע"ש אדיבי **ד"ר אבי ששון וגד סובול**
- 48 "אמץ אתר" בבית הספר אלביירוני בנצרת **תהאני מרעי**
- 50 "אמץ אתר" עירוני ברחובות **עדי נוטמן-אברמסון**

אימוץ אתר: שימור, הנגשתו והחייאתו לדורות

החברת "אמץ אתר" המוגשת לכם בזאת, היא בבחינת "מורה" ו"מלווה" המתווה דרך מקצועית לשימורם של אתרי המורשת הנטועים בישראל ובנופיה.

אתרי המורשת הם העדות המוחשית לפועלם של המייסדים והמייסדות, של החולמים והעושים ומכאן גדולה המחויבות שלנו, כבני דור ההמשך, בני הנוער והתלמידים, לשומרם לדורות הבאים.

יש משהו סמלי מאוד במפעל "אמץ אתר", שכן הוא המייצג החי, האותנטי, של חיבור בין האתר ההיסטורי לפעולות החינוכיות של התלמידים. חיבור זה, שאינו מובן מאליו, יוצר קשר חם ואמיתי בין ההיסטוריה ורישומה הפיזי בנוף הישראלי לבין התלמידים. במושג "אימוץ" גלומים ערכים כגון אחריות, מחויבות, התמדה, למידה וקשר בלתי אמצעי בין האתר וסיפורו לבין הכיתה והתלמידים, המאמצים את האתר אל חיקם. רק בחיבור כזה יש משום יצירת קשר וזיקה למשך שנים רבות, הנובעים מאהבת הדבר.

"אמץ אתר" הוא מפעל משותף למועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, משרד התרבות והספורט, ציוני דרך – אגף מורשת במשרד ירושלים ומורשת. גופים אלה חברו יחדיו כדי להוציא את ערכי "אמץ אתר" מהכוח אל הפועל באמצעות בתי הספר והרשויות המקומיות. החברת "אמץ אתר" היא בבחינת פתיחת שער לעולם מיוחד, המחזק את הזיקה בין התלמיד לסביבת ביתו הקרובה.

תודות לתחום חינוך ואתרי מורשת במועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, משרד התרבות והספורט ולאגף מורשת שבסיועם ובפעילותם אפשרו את הוצאתה לאור של חוברת זו.

עמרי שלמון

מנכ"ל

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

הקדמה למורה

סיפור תקומתה של מדינת ישראל הוא יחיד במינו. כהרף עין הוקמה מדינה תוך שהיא מגבשת לה זהות חדשה-ישנה מתוך שלל עמים ותרבויות. בתוך מכלול היצירה האנושית החדשה הזו צפונים אירועים, דמויות, ערכים ומבנים המשמשים כסמלים לאותה התרחשות היסטורית מופלאה.

כמחנכים קשה עלינו המלאכה. כיצד נספר את סיפורה של הציונות? מה ברצף המאורעות שהובילו להקמת המדינה הוא גרעין הידע החשוב ביותר? באילו אתרים נבחר להשתמש כסמל וכדגל? אילו פעילויות ידברו אל לבו של הנוער?

לשאלות קשות לא פחות נדרש הציבור כולו. כיצד תשמר חברה את נכסי התרבות שלה? כיצד תדאג שסיפור התהוותה יישמר כסמל לדורות הבאים? לכל דור ישנה ראייה שונה הניזונה מהדור הקודם ומשלבת היבטים חדשים האופייניים לדור הנוכחי. במרוצת השנים תפקיד "העברת הלפיד" מדור לדור הופך לסוגיה סבוכה, ובמהלך המסירה עלולים להישמט ערכים רוחניים ופיזיים חשובים מאוד. תפקידנו כחברה וכמחנכים לדאוג לשיח ער בסוגיות אלה שיאפשר בחירה נבונה במורשת שתימסר לדורות הבאים, ובמקביל – לקדם פעולה חינוכית נרחבת בבתי הספר ובחינוך הבלתי פורמלי.

תפקידה של מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל הוא שימור המורשת התרבותית של ארץ ישראל. המועצה לשימור אתרים היא גוף שהוקם על ידי ועדת החינוך של כנסת ישראל במטרה להגן על אתרי מורשת ומבנים היסטוריים המספרים את סיפורה של הארץ. מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל פועלת למניעת הריסתם של מבנים בעלי חשיבות היסטורית ואדריכלית, ולהעלאת המודעות הציבורית לחשיבות השימור. כמו כן אחראית המועצה גם על שימור וטיפוח פיזיים של מבנים ומתחמים שונים, שילוט מבנים ואתרים ופתיחת חלק מאותם אתרים לפעילות חינוכית ומוזאלית המנחילה את הסיפורים ואת הערכים שצמחו במקומות ההיסטוריים.

שימור מבנים היסטוריים יוצר חיבור מידי בין החברה העכשווית לבין המורשת שקדמה לה. המבנים ההיסטוריים הם מקומות פיזיים המעניקים גירוי מידי לעיסוק בהיסטוריה המקומית, בשאלות של זהות לאומית ומקומית, וכן מעניקים תחושה של שייכות. הליכה בדרך שבה צעד בנימין זאב הרצל, כניסה לצריף שבו עברו מעפילים וישיבה בבית הראשונים בעיר הן חוויות חינוכיות ייחודיות ובעלות עוצמה רבה.

אימוץ אתר היסטורי בסביבת בית הספר הוא משאב למידה אדיר וכר נפלא לפיתוח תכנית לימודים רב-תחומית ומגוונת הקשורה גם לפעילות חברתית ולתכנית סיורים מחוץ לכיתה. כיום אין ויכוח באשר לאפקטיביות הגדולה של הלמידה החוץ כיתתית, בעיקר בתכנית המשלבת עיסוק בשאלות של זהות, סביבה והיסטוריה. תכנית השיעורים והפעילויות המוצעות בחוברת זאת הן מצע עבודה הפתוח לפרשנותם של המורה ושל התלמידים. תכנית חינוכית טובה מקבלת את צורתה הסופית על ידי פעילותם הערה של משתתפיה. התלמידים הלוקחים חלק בפעילות מעין זו חושפים את קיומו של האתר ואתר סיפורו, תורמים מכישוריהם לשימורו, ומסייעים בקירוב הקהילה למקום.

אנו במועצה לשימור אתרים נשמח להמשיך ללוות ולייעץ לכם בדרך להגשמת הפרויקט.

קרן רייש,

רכזת הדרכה מרחבית

אלעד בצלالي,

ראש תחום חינוך ואתרי מורשת

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

האתמול מכין את היום והמחר כרוך בהיום

(דוד בן-גוריון, חזון ודרך, 1951)

שימור העבר הוא צורך העתיד. זיכרונות, סיפורים ותיעוד נועדו לבנות את הזהות של היחיד כחלק מחברה.

שימור הוא ההכרה כי לכל אדם, חפץ, מבנה או מקום יש סיפור ייחודי. ההיכרות עם סיפור היא אחזתם בקרקע של המתיישבים הראשונים – הקשיים והבעיות עמם התמודדו והיחסים המורכבים עם תושבי האזור מאפשר לתלמידים לדעת מנין באו ומחזקת את הזהות שלהם. אנו ותלמידינו מהווים חלק משרשרת התרבות שתמשיך להתקיים גם אחרינו. המורשת הבנויה היא אחד האמצעים להעברת המסרים מדור לדור.

"אמץ אתר" הוא פרויקט ערכי שנועד לחזק ולהעמיק את הקשר בין התלמיד לסביבתו הקרובה, לקהילה, לעם ולאנשים שחיו, פעלו ויצרו מציאות חדשה שאליה הוא נולד. הלמידה בפרויקט היא חווייתית ומתרחשת באמצעים של חקר, משחקים, תוך התנסות אישית בלתי אמצעית.

במהלך הפרויקט תאמץ הכיתה אתר היסטורי – פעיל או בלתי פעיל. תקופה ומקום. בתהליך הלמידה יכירו התלמידים לעומק את הסיפור העומד מאחורי המבנה והקמתו, וכיצד הוא משתלב בסיפור הסביבה הקרובה ובסיפורה של המדינה כולה. התלמידים יחקרו ויגלו מי האנשים שחיו ופעלו באתר וכך יבינו את מידת הרלוונטיות של הסיפור וערכיו לחייהם שלהם. "אמץ אתר" מאפשר קיום דיאלוג בין-דורי בין התלמידים לבין הדורות הקודמים. הפרויקט יוצר הזדמנויות פז לעסוק בשאלות ערכיות – מה חשוב לנו לשמר? מה מספרים לנו הדורות הקודמים ואיך הסיפור שלהם שזור בזה שלנו?

בפרויקט "אמץ אתר" מתרחש בקרב התלמידים תהליך חשוב של בירור אותם ערכים ואימוצם כחלק מאימוץ האתר עצמו.

חוברת זאת מציעה פעילויות ומערכי שיעור להעברת הנושא לתלמידים.

הפעילויות השונות יתקיימו בין כתלי בית הספר ובאתר אותו מאמצים התלמידים.

עותקים נוספים של החוברת וכל כרטיסיות העבודה, כרטיסי המידע והחומרים הנלווים, ניתנים להורדה מאתר האינטרנט של מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל www.shimur.org.

תמר ברגר

סדנאות שימור

תחום חינוך במועצה לשימור אתרי מורשת בישראל פיתח מגוון סדנאות בעברית ובערבית העוסקות בהיבטים שונים של השימור ומלוות את תהליך הלמידה. מערך הסדנאות בנוי משלושה מרכיבים: סדנאות חינוכיות המועברות בכיתה ומשלבות פעילויות למידה חווייתיות מגוונות עם תהליכים של חשיבה וקבלת החלטות; סדנאות פיזיות במבנים ובמתחמים לשימור בהן מתנסים התלמידים בעבודות שימור שונות כמו ציורי קיר, כיחול ועוד; וסדנאות יצירה המתאימות לפעילות בכיתה או באתר מורשת וכן לעבודה עצמית בבית. כל הסדנאות הן פרי פיתוח של אנשי מקצוע בתחום השימור לצד אנשי החינוך של המועצה לשימור אתרים.

סדנאות חינוכיות

סדנאות פיזיות

צוות תחום חינוך, המועצה לשימור אתרים

את הסדנאות ניתן להזמין בתחום חינוך של המועצה לשימור אתרים 03-5086620

מערך 1: החפץ הזה הוא אני

מטרות:

- יצירת הזדהות אישית עם נושא השימור.
- הבנת היכולת לספר סיפור היסטורי דרך חפצים.
- יצירת הזדהות עם הסיפור האישי והמשפחתי.

מקום: כיתה.

משך הפעילות: שני שיעורים (90 דקות).

מאחורי כל חפץ מסתתר סיפור – סיפורו של המקום שבו הוא נמצא, סיפורו של מי שמחזיק בו, סיפור המשפחה לה הוא שייך, סיפור החברה בה הוא נוצר. כמו החפץ, גם מבנים ואתרים לשימור טומנים בחובם תרבות שלמה, והם חלק בלתי נפרד ממנה.

שיעור 1

הכנה מראש

- כרטיסיות שונות הניתנות להורדה מאתר מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.
- לקראת השיעור יתבקשו התלמידים להביא חפץ משמעותי עבורם. החפץ יכול להיות חפץ העובר במשפחה, מתנה מאדם קרוב, מזכרת מטיול, או תצלום חשוב. אפשר להסתפק גם בצילום של החפץ.

חלק א'

התלמידים יתבקשו להתחלק לקבוצות לפי אופי החפצים שהביאו.

15 דקות

למורה: החלוקה יכולה להיעשות על פי קריטריונים שונים בהתאם להבנת התלמידים.

כל קבוצה תקבל את הכרטיסייה הבאה:

• האם החפץ ייחודי? במה?

• האם החפץ משמעותי רק לי או לאנשים נוספים? מדוע?

• האם הערך של החפץ כספי או רגשי?

• ממי קיבלתי אותו?

• האם היה שייך קודם למישהו אחר? למי?

• מה אפשר ללמוד עלי מהחפץ?

• מה הייתי רוצה שיקרה עם החפץ בעתיד?

החפץ הישן והחדש

בכל קבוצה יציגו שניים או שלושה תלמידים את החפץ שהביאו, בהתאם לשאלות שבכרטיסייה. לאחר שיוצגו מספר חפצים, יתבקשו חברי הקבוצה להגדיר את המכנה המשותף לכל החפצים בקבוצה ולכתוב אותו על גבי דף. דוגמאות: קבוצת התצלומים, קבוצת המזכרות שעוברות במשכחה ועוד.

למורה: בתרגיל זה התלמידים מגדירים קריטריונים לחלוקה לפי סוגי חפצים. חלוקה זו היא בסיס לקביעת קריטריונים לשימור: מה אנחנו משמרים? מה חשוב ומה זניח? למה ולמי אנחנו משמרים?

חלק ב'

התלמידים יחזרו למליאה וכל קבוצה תתבקש להציג את המכנה המשותף שלה. כדאי להעלות מצבים שבהם היו אי הסכמה או אי התאמה, ואת הפתרון שנמצא. אפשר לשתף בכמה סיפורים אישיים על חפץ.

הכיתה תקיים דיון בהנחיית המורה:

למה אנחנו שומרים חפצים?

האם יש משמעות לשימור של החפץ המקורי? דוגמאות: דובי אהוב, טבעת נישואין של סבא או של סבתא, ציור "המונה ליזה" ועוד.

המלצה: אפשר לערוך תערוכת חפצים.

למורה: מטרת התרגיל להדגים כיצד חפץ עשוי לספר סיפור ולהעביר מידע על העבר.

חלק ג'

משחק: 21 שאלות

הכיתה תחולק לשתי קבוצות. כל קבוצה תשלח בתורה נציג למורה. הנציג יקבל כרטיסייה המציגה חפץ שהיה בעבר בשימוש יומיומי מתוך הרשימה הבאה: פרימוס, פליטייה, מגהץ גחלים, סיר פלא, כסכסת (קרש כביסה), דיסקט.

חברי הקבוצה ישאלו את נציגם שאלות במטרה לגלות מהו החפץ. הנציג יכול להשיב לשאלותיהם רק ב"כן" או "לא". אם הקבוצה לא תצליח לנחש מהו החפץ לאחר 21 שאלות, יעבור התור לקבוצה השנייה שתקבל גם היא 21 שאלות.

מערך 1: החפץ הזה הוא אני

נסכסת (קרש כביסה)

עד שמכונת הכביסה הפכה למוצר נפוץ שנמצא בכל בית, נהגו לכבס את הבגדים ביד. קרש הכביסה הוא לוח עץ מלבני ועליו גלי מתכת או עץ אשר שימשו לשפשוף הבגדים המלוכלכים, ללחיצה ולסחיטה של המים מן הבגדים המוכוּבָּסִים. בסוף המאה ה-20 החלו לייצר קרשי כביסה ממתכת.

ד"ר אליעזר פנסברג באדיבות מוזאון וארכיון לתולדות חולין

פליטייה

היה זה מוצר הכרחי בכל בית! לפני שחברת "סנו" המציאה את התרסיסים נגד מזיקים, כולם השתמשו בנזול הפליטי שאוחסן בפחית אדומה, לשם הרחקת מזיקים כגון יתושים ונמלים מהבית. הפליטייה פעלה כמו משאבה של אופניים שאליה היו שופכים בזהירות את הפליטי. אנשים התיזו את הפליטי המסריח לכל עבר ונחנקו מהריח, בעוד היתושים וחבריהם המשיכו לחגוג. הפליטייה הידועה ביותר הייתה של חברת "שלטוקס".

מטבע לשון: "צריך לרסס אותו בפליטי" – צריך לגמור אתו חשבון, להתנקם בו, לחסל אותו.

נר קידור באדיבות מוזאון ראשון לציון

פרימוס

בשנותיה הראשונות של המדינה השתמשו בפרימוס להרתחת מים בדודי כביסה ולבישול. הפרימוס פעל באמצעות נפט שיצר להבה חזקה. להבה זו אפשרה בישול והרתחה מהירים – דבר שהיה חידוש באותה התקופה. חורי המבער נסתמו לעתים קרובות בפיה, שמנע את הפעלת הפרימוס. בעלי המכשיר שחררו את הסתימה באמצעות מחט ארוכה, או מסרו את הפרימוס לתיקון אצל איש מקצוע שהתמחה בכך. פעולת האידוי והלהבה החזקה יצרו רעש רב שהיה לסימן ההיכר של הפרימוס. הרעש היה חזק כל כך, שבשנת 1948, כאשר החלו לפעול בארץ מטוסי "אוסטר אוטוקרט" להטסת אנשים ולצורכי המלחמה, הם כונו "פרימוסים" בגלל הרעש של מנועיהם.

מטבע לשון: "מרעיש כמו פרימוס" – תיאור ציורי לאנשים פטפטניים וקולניים. הכינוי "פרימוס" שימש גם בסלנג של הקיבוץ למי ששובץ כשותף שלישי בחדר עם זוג צעיר כי הפרימוס עמד על שלוש רגליים.

נר יריב באדיבות מוזאון ראשון לציון

סיר פלא

פאר היצירה של מפעל "פלאלום" היה סיר הפלא – סיר שמשמש לאפייה על כיריים הודות למבנה המיוחד שלו. בימים שבהם תנור אפייה היה מצרך נדיר, הצליחו אנשים לעשות נפלאות בהכנת עוגות בעזרת סיר הפלא! את הסיר, שהיה בעל חור עם ארובה במרכז, היו מניחים על הלהבה של הגז או על פתילייה. החום התפשט בכל הסיר דרך הארובה ואפה את העוגה, וריח מדהים התפשט בכל הבית. מפעל "פלאלום" לייצור כלי בית ומטבח מאלומיניום ומאמייל הוקם בשנת 1933 בעיר גנים, כיום העיר רמת גן, סמוך למפעל "עלית". שם המפעל מורכב מהמילים פל (פלשתינה) אלום (אלומיניום). בתקופת המנדט הבריטי ואחריה כולם השתמשו בסירים מתוצרת "פלאלום".

נר יריב באדיבות מוזאון ראשון לציון

מגהץ פחם

כדי לגהץ במגהץ פחם דרושים כוח פיזי רב וזריזות רבה. המגהץ היה עשוי מברזל כבד, ובחלקו הקדמי העליון הייתה ידית מברזל שבעזרתה פתחו את המגהץ והכניסו פנימה את הפחמים, כדי שיחממו את תחתית המגהץ. לאחר הוספת הפחמים הלוהטים צריך היה לעבוד במהירות רבה, כדי להספיק לגהץ כמה שיותר בגדים לפני שיתקררו הפחמים.

כדי שהבגדים והמצעים יהיו מבוהצים היטב, הרטיבו אותם יום קודם. מי שרצה מפות וסדינים חלקים במיוחד, פיזר על הבדים הרטובים גם עמילן.

במהלך הגיהוץ התלכלך מדי פעם הבגד מחתיכה של פחם שנפלה עליו, ולעתים אף נחרך בגלל חוסר היכולת לווסת את חום המגהץ.

ויקיפדיה, Vincent de Groot

דיסקט

בשנות ה-80 וה-90, לפני שהמציאו את הדיסק און קי ואת השמירה ב"ענן" שמרו קבצים בדיסקט, ששמו העברי "תקליטון". נפח אחסונו היה קטן מנפח של תמונה שמצלמים כיום בטלפון נייד.

הדיסקט היה ריבוע מפלסטיק קשיח ובתוכו עיגול מפלסטיק גמיש שעליו נשמר המידע. הדיסקטים היו קלים ואפשרו להעביר קבצים ממחשב למחשב, אך הם היו רגישים לשינויים במזג האוויר ומגנטים היו מבלבלים ומקלקלים אותם.

כאשר הופיעו התקליטורים (CD) הראשונים למחשב, נעלמו הדיסקטים מהנוף.

ויקיפדיה, George Chernilevsky

מערך 1: החפץ הזה הוא אני

שיעור 2

הכנה מראש

• פרסומות לחפצים הניתנות להורדה מאתר מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.

• חומרים ליצירת פרסומת חדשה.

• מצלמה לתיעוד.

חלק א'

25 דקות

הכיתה תחולק לשש קבוצות. כל קבוצה תקבל כרטיסיית מידע על אחד החפצים מהשיעור הקודם וכן כרטיסיות ובהן פרסומת ישנה לחפץ.

הקבוצות יתבקשו להכין פרסומת חדשה ועכשווית לחפץ שבידיהן.

אפשר להנחות את התלמידים לחשוב על אופן הפרסום שבו יבחרו:

• החפץ או הדמות ש"משתמשת" בו מספרים על ימי תהילתו של החפץ.

• החפץ מספר על האנשים שהשתמשו בו במהלך השנים.

• חידוש השימוש בחפץ בימינו.

חלק ב'

הקבוצות יציגו, בזו אחר זו, את הפרסומות שהכינו.

10 דקות

חלק ג'

לאחר הצגת הפרסומות יש לערוך דיון מסכם שיעסוק בשאלות:

- מדוע חשוב לשמור חפצים ישנים?
- בשביל מי ובשביל מה יש לשמור אותם?
- האם יש מישהו שאחראי על השמירה או שזה תפקיד של כל אחד מאתנו?
- האם יש דברים נוספים שחשוב לשמור?

10 דקות

למורה! חשוב לכוון את חלקו האחרון של הדיון לכך שמבנים, כמו חפצים, מסייעים בהעברת הסיפור ההיסטורי והמורשת התרבותית והערכית של החברה והקהילה.

מטרות:

- הבנת המושג שימור.
- יצירת הזדהות עם ערכי השימור.
- דיון בדילמה – "שימור מול פיתוח".
- דיון בשאלות מה אנחנו רוצים לשמר? מי צריך לשמר וכיצד?
- היכרות ראשונית עם מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.

מקום: כיתה.

משך הפעילות: שני שיעורים (90 דקות). מומלץ לקיים את שני השיעורים ברצף.

שיעור 1

הכנה מראש

הורדת המצגת מאתר מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל וקריאה של הטקסט המלווה את המצגת.

השיעור יכלול מצגת והרצאה מלווה. המצגת מתארת את ראשית התעוררותו של נושא השימור בארץ, ומקרים שונים המציגים היבטים מגוונים של שימור מהארץ ומהעולם.

45 דקות

טקסט מלווה למצגת בנושא שימור:

שקופית מספר 1: מה זה שימור?

אפשר לספר על אודות אירועים או דמויות באמצעים שונים – ספר, סרט, שלט, פסל או מוזאון. שימור המבנה שבו התרחש האירוע, או שבו פעלו הדמויות, מאפשר לספר את הסיפור באופן אותנטי ועשיר יותר.

בניין שעבר שימור תורם להיכרות עם הסביבה, להבנת ייחודיותה וליצירת תחושת שייכות. אופיים של שכונה, רחוב, יישוב ועיר הם תולדה של המבנים, סידור הרחובות הפנימי, הקשר בין הגינות לבתים, והאופי המיוחד של הפינות השונות במרחב הבנוי. לכך קוראים תרבות מקומית. המבנים ההיסטוריים משתלבים בסביבה המתחדשת ומוסיפים לאופיו ולרוחו של המקום.

שקופיות 2-8: גימנסיה עברית הרצליה

בניין גימנסיה עברית הרצליה, שנחנך בקיץ 1910, נחשב למבנה החשוב ביותר בשכונה העברית הראשונה אחוזת בית, לימים תל אביב. היה זה בית הספר העל-יסודי הראשון והמוסד הציבורי הראשון בעיר הצעירה. מיקומה של הגימנסיה בתחילתו של רחוב הרצל נקבע בכוונה תחילה, כך שהבניין יחלוש על הרחוב הראשי של

אחוזת בית, והוא מעיד על החשיבות הגדולה שניתנה לחינוך.

שמה של הגימנסיה יצא למרחוק, ותלמידים יהודים החלו להגיע אליה מרחבי העולם. הקושי של לימודים בשפה העברית היה רב. לא היו תכניות לימודים, לא היו ספרי לימוד וגם לא היו מונחים מתאימים בעברית. אך המורים האמינו שאפשר ללמד בעברית את כל מקצועות הלימוד ואף הצליחו בכך.

האדריכל יוסף ברסקי תכנן מבנה בהשראת בית המקדש, בשילוב אלמנטים מזרחיים וצריחים המזכירים את קרנות המזבח.

הגימנסיה הפכה למרכז החברתי והתרבותי של השכונה הצעירה. נערכו בה אספות ודיונים בענייני השכונה, וכן קונצרטים, הצגות וערבי תרבות. בגימנסיה נוסדו תנועות הנוער צופי תל אביב ומחנות העולים.

מצבו הרעוע של המבנה, היעדר תחזוקה ראויה וחוסר ההבנה שאפשר לשקם ולשמר את המבנה הובילו להחלטה של הנהלת בית הספר להרוס את הבניין ולבנות מבנה חדש. הריסת המבנה החלה ב-23 ביולי 1959 ובמקומו נבנה מגדל שלום מאיר, אשר בעת חנוכתו, בשנת 1965, היה גורד השחקים הגבוה ביותר במזרח התיכון ואחד מעשרת המגדלים הגבוהים בעולם מחוץ לארצות הברית.

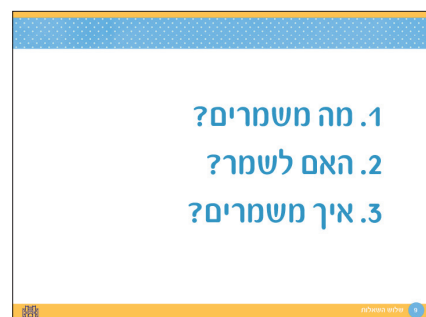
בדיעבד, הצער על אבדן המבנה המיוחד במינו והסיפור המופלא על אודות עושר העשייה והרוח שהכיל בתוכו במהלך שנות פעילותו, היו בין הגורמים שהביאו להקמתה של המועצה לשימור אתרים שהנציחה את מבנה הגימנסיה בסמלה. עד היום מהווה סיפורה של הגימנסיה מקור השראה למאבקים להצלת מבנים ומתחמים היסטוריים.

שקופית מספר 9: 3 שאלות מנחות

לצורך הבנת נושא השימור נבחן דוגמאות שונות ונשאל שלוש שאלות:

- מה משמרים?
- האם לשמר?
- איך משמרים?

שקופיות 10-12: צריך בן-גוריון

מה משמרים? את צריך המגורים של דוד בן-גוריון האיש שהכריז על הקמתה של מדינת ישראל וכיהן כראש ממשלתה הראשון. בן-גוריון ביקש בצוואתו שלאחר מותו יישמר המבנה על תכולתו ויהיה פתוח לקהל הרחב. שימור צריך בן-גוריון מתבסס על הקריטריון לשימור מבנה אשר בו גרה או פעלה אישיות אשר הטביעה את חותמה על החברה.

האם לשמר? במקרה זה לא הייתה כלל דילמה לגבי השימור של הבית. הצוואה וחוק בן-גוריון שנחקק לאחר פטירתו אפשרו את פתיחתו של הבית למבקרים והוא נפתח כשנה לאחר פטירת בעליו. המבנה עצמו שמור כפי שעזב אותו בן-גוריון, למעט שינויים קלים.

איך משמרים? הצריך נמצא בתהליכי שימור באופן קבוע: צביעת הקירות הפנימיים והחיצוניים, שימור של חפצים המונחים בבית (בעיקר מזכרות ותמונות), טיפול ברהיטים ובספרים.

שקופיות 13-15: אצטדיון ארסנל

מה משמרים? בשנת 1886 הקימו יוצאי חיל התותחנים הבריטי בלונדון מועדון כדורגל. הם קראו לו ארסנל וכינויו עד היום הוא "התותחנים" (Gunners). ארסנל הוא ממועדוני הכדורגל הפופולריים ביותר באנגליה ובעולם, וסמל המועדון עם התותח במרכזו מוכר ברחבי העולם. בשנת 1913 נבנה בשכונת הייבורי בלונדון אצטדיון הכדורגל של הקבוצה.

האם לשמר? האצטדיון נבנה בסגנון אר דקו והוכרז כמבנה לשימור בגלל ייחודו. מסיבה זו לא יכלה הקבוצה להגדיל את תכולת האצטדיון, שבשנות האלפיים יכול היה להכיל רק כ-40,000 צופים. הנהלת הקבוצה החליטה על בניית אצטדיון חדש, שנבנה לא רחוק משם. בשנת 2006 התקיים המשחק האחרון באצטדיון שבהייבורי. האצטדיון החדש שנבנה יכול להכיל 60,000 צופים והוא חדיש ומרווח. להנהלת המועדון נותר להחליט מה לעשות באצטדיון הישן. השאלה הייתה כיצד לשמר את המבנה כך שיכבד את מורשת המועדון ואוהדיו ולא יהפוך ל"פיל לבן" – מבנה שומם בלב שכונת מגורים.

איך משמרים? המועדון החליט לשמר את הצורה הכללית של האצטדיון ואת חזית המבנה. במקום ארבעת יציעי האצטדיון נבנו ארבעה בנייני מגורים, והמגרש עצמו הפך לפארק פנימי בין הבניינים וגם הוא שמר על תחושת מגרש הכדורגל. חזיתות הבניינים החדשים נראות כמו חזיתות האצטדיון ונשמרו אלמנטים שונים מן המגרש הישן – הכניסות ליציעים

הפכו לכניסות לבניינים וסמלי המועדון נותרו בחזיתותיהם. מנהרת השחקנים הפכה למעבר למתחם הפארק הפנימי.

בתהליך העבודה הצליחו לשמר את אופי המתחם ואת האדריכלות הייחודית שלו אך שהייעוד שונה מן הקצה אל הקצה. נוסף על כך הרוויח המועדון כסף ממכירת הדירות, והכסף סייע לבניית האצטדיון החדש ולחיזוק הקבוצה. המתחם המשומר נותר מזוהה עם המועדון, לשמחת האוהדים שהאצטדיון היה חשוב להם.

שקופיות 16-18: מתחם התחנה בירושלים

מה משמרים? מתחם תחנת הרכבת, המשתרע על שטח נרחב, היה שער הכניסה המודרני לאחת הערים העתיקות בעולם. הקמת תחנת רכבת והנחת מסילה היו נקודות מפנה משמעותיות בהנגשת העיר ובהתפתחותה. המתחם תוכנן על פי אב-טיפוס של תחנות רכבת עות'מאניות באותה התקופה בכל רחבי האימפריה.

הנחת המסילה מיפו לירושלים ארכה שנתיים. היא הונחה בתוואי של שביל החמורים על דרך עתיקה שהובילה מיפו לירושלים לאורך נחל שורק ועמק רפאים. ב-26 בספטמבר 1892 נכנסה הרכבת הראשונה מיפו אל תחנת הרכבת בירושלים, והתקבלה בטקס חגיגי ורב משתתפים. הנסיעה ארכה כארבע שעות במקום מסע של 12 שעות בכרכרה.

במסילת רכבת זו נסע קיסר גרמניה וילהלם השני בקרונו המלכותי בשנת 1898. בשנת 1914 הגיע עם הרכבת לירושלים הברון אדמונד דה רוטשילד, ובשנת 1935 הגיע ברכבת יורש העצר הסעודי לביקור בירושלים.

בחלוף הזמן התדרדר מצבה של המסילה, ובעקבות חידושים טכנולוגיים ירד הביקוש לרכבת, עד שבקיץ 1998 הופסקה סופית הפעלתה.

האם לשמר? במשך שנים עמד מתחם התחנה נטוש וסבל מוונדליזם ומהזנחה. במרץ 2010 הוצת חלקו העליון של המבנה, אשר בנוי בחלקו הפנימי מקורות עץ, ונגרם לו נזק כבד.

איך משמרים? לצורך שימור מתחם התחנה נבחנו אפשרויות לפיתוחו ולשילוב בתי מסחר במקום. בינואר 2011 החל פרויקט שימור מבני התחנה וסביבתה על ידי עיריית ירושלים, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל ורכבת ישראל. המבנים נוקו והונחו תשתיות חדשות. חלק מהמבנים ומהאלמנטים המקוריים שומרו, וחלקם שוחזרו. בשנת 2013 נחנך מתחם התחנה והוקם בו מרכז קניות. לאורך המסילה הוקם פארק המשמש רוכבי אופניים והולכי רגל.

שקופיות 19-21: ה-High Line במנהטן

מה משמרים? דוגמה נוספת לשימור מסילת רכבת היא פרויקט היי-ליין-פארק בדרום מערב מנהטן, ניו יורק, אשר הוקם על תשתית מסילת הרכבת העילית הנטושה, הנמצאת ברובה במקביל לשדרה העשירית ובקרבת הנהר הדסון.

בשנת 1934 נפתח קו רכבת שנועד לקשר את חלקה המערבי של העיר אל חלקה התעשייתי, ועבר בין גושי בניינים, לא בהכרח על צירים מרכזיים. הרכבת שימשה בעיקר להעברת סחורות.

האם לשמר? בשנת 1980 נסעה על הקו הרכבת האחרונה ובה קרונות עמוסים של עופות קפואים. בעלי קרקעות עשירים הפעילו לחץ על העירייה שתאפשר הקמת בניינים להשקעה על תוואי המסילה. פיטר אובלץ, תושב האזור, הבין את חשיבות המקום ופתח במאבק משפטי. בזכות המאבק נעצרה הריסת תשתית המסילה. בשנת 1999 התקבל אישור חוקי לשימור, וייעוד הקרקעות של שטחי ההיי-ליין שונה לשטח ציבורי פתוח.

איך משמרים? עבודת התכנון של הפארק נמשכה עד שנת 2003. לאחר מכן נערכה תחרות לעיצוב הפארק שבסופה נבחר הצוות המבצע. העבודה נעשתה בשלבים, ובכל פעם טופל חלק אחר של המסילה. בעיצוב הפארק שולבה הצמחייה הטבעית אשר גדלה פרא בסביבת המסילה במשך 25 שנים של הזנחה.

הפארק מסייע מאוד בניקוז הגשמים, בעיקר בעת סערה. הוא משמש מקום מפגש ובילוי, ומתקיימות בו פעילויות כגון צפייה בכוכבים, טאי צ'י, מדיטציה, מופעי חוץ, פינות יצירה לילדים, אירועים לבני נוער, סיורים ועוד.

כיום מנוהל הפרויקט על ידי חוג ידידי ההיי-ליין, המורכב מתושבים ותומכים של הפרויקט.

שקופיות 22-24: עץ השקמה בחולון

מה משמרים? עץ השקמה המרשים אשר ניצב בצומת הכניסה לעיר חולון שרד במשך דורות רבים בלב דיונות חול. מעריכים את גילו של העץ בכ-300 שנים, קוטר הגזע 6.2 מטרים, גובהו כ-12 מטרים ומשקלו מוערך בכ-100 טונות. העץ המשיך להתקיים בזמן שכבישים החלו להקיפו מכל עבר, ולפני כ-60 שנים הפך באופן רשמי לסמלה של העיר חולון.

האם לשמר? עקב הרחבת נתיבי התחבורה וסלילת מסילת רכבת נדרש שינוי תעבורתי, והוחלט להעביר את העץ למקום סמוך. מדובר במבצע העתקת עץ המורכב והיקר ביותר שנערך בישראל, והוא נעשה תוך חסימת נתיבי איילון בשעות הלילה ובליווי משטרה צמוד.

הדילמה לגבי שימור העץ נבעה בעיקר מהעלות הגבוהה של המבצע. אמנות בינלאומיות לשימור מתנגדות להזזת האלמנטים המיועדים לשימור, אולם במקרה זה לא נמצא פתרון אחר והזזת העץ ממקומו לא כגעה במהותו ובמשמעותו הסמלית.

איך משמרים? העתקת העץ נעשתה בשני שלבים עיקריים: בשלב הראשון חפרו סביב העץ. לאחר החפירה המתינו כמה חודשים כדי שמערכת השורשים תתחדש ותאחז בחוזקה בגושי הקרקע שסביבה. בשלב השני הוחדרה מערכת צינורות מתחת לגוש השורשים ואליה נקשרו כבלי הנפה של מנופים להרמת העץ. נקודת השתילה החדשה נמצאת במרחק של כ-100 מטרים מזרוע למקום שממנו הועתק העץ. כך שומר העץ כסמל בכניסה לעיר חולון.

שקופיות 26-28: מה זה אתר לשימור?

אתר היסטורי הוא מבנה בעל חשיבות היסטורית, לאומית או אדריכלית, שנבנה לאחר שנת 1700. מבנים שהוקמו לפני שנה זו מוגנים על ידי חוק העתיקות.

למרות חשיבותם של המבנים והאתרים ההיסטוריים בהווה של היישוב והמדינה, ישנם מבנים מוזנחים רבים שסכנת הרס מרחפת עליהם מצד כרישי הנדל"ן.

מקומות אלו אוצרים סיפורי חיים חשובים מהווים חלק מהמורשת, והריסתם היא מעשה שאינו ניתן לתיקון.

מה זה אתר לשימור?

אתר היסטורי הוא מבנה בעל חשיבות היסטורית, לאומית או אדריכלית, שנבנה לאחר שנת 1700. מבנים שהוקמו לפני שנה זו מוגנים על ידי חוק העתיקות.

למרות חשיבותם של המבנים והאתרים ההיסטוריים בהווה של היישוב והמדינה, ישנם מבנים מוזנחים רבים שסכנת הרס מרחפת עליהם מצד כרישי הנדל"ן. מקומות אלו אוצרים סיפורי חיים חשובים מהווים חלק מהמורשת, והריסתם היא מעשה שאינו ניתן לתיקון.

שקופית מספר 29: פרויקט "אמץ אתר"

פרויקט "אמץ אתר" הוא אחד הניסיונות לשנות מציאות זו. במסגרת הפרויקט אנחנו חוקרים את סיפורם של מבנים ומקומות הנמצאים בסביבתנו הקרובה. אנו לומדים על ייחודו של המקום ומבינים את תרומתו לחברה, לקהילה או למדינה. אימוץ אתר על ידי בית ספר הופך אותו לחלק מחיי הכיתה והקהילה ויכול להוביל לשימורו. דוגמה לכך היא פרויקט "אמץ אתר מצפה ים". בזכות עבודת התלמידים במקום פעלה עיריית נתניה לשימור המגדל במקום.

פרויקט "אמץ אתר"

במסגרת הפרויקט אנחנו חוקרים את סיפורם של מבנים ומקומות הנמצאים בסביבתנו הקרובה. אנו לומדים על ייחודו של המקום ומבינים את תרומתו לחברה, לקהילה או למדינה.

שקופית מספר 30: סיפורו של מצפה ים

בסוף שנת 1936 התיישבו חברי גרעין קיבוץ בין-גלילי ליד מגדל מים, סמוך לחוף הים, מצפון לעיר נתניה. בתחילת שנת 1938 הצטרפו אליהם חברים מגרעין השרון והמקום נקרא בשם "מצפה ים". תחילה התפרנסו החברים מעבודה בפרדס הסמוך, אך עם הזמן התבססו והקימו ענפים מקומיים, כגון דיג.

אנשי מצפה ים סייעו למפעל ההעפלה הבלתי ליגאלית. מגדל המים הפך למגדל תצפית שממנו עקבו חברי הקיבוץ אחר תנועת הבריטים וסימנו לאניות המעפילים מתי בטוח להגיע לחוף. לקטע חוף זה הגיעו כ-15,000 מעפילים.

בשנת 1943 מנה קיבוץ מצפה ים כ-140 חברים. בסוף שנה זו עברו לשטח חלופי, בין עזה לאשקלון משום שהשטח שעליו ישבו היה קטן מדי. במקום החדש הקימו את קיבוץ יד מרדכי. שטח מצפה ים שימש במהלך השנים כנקודת מעבר לגרעיני התיישבות שונים, ועם הזמן הפך לחלק מהעיר נתניה.

בשנת 2000 אימץ בית הספר יהודה הנשיא בנתניה את אתר מצפה ים, שעמד מוזנח עד אז. התלמידים למדו את תולדות האתר, יצרו קשר עם בני הגרעינים שישבו במקום והפכו אותו לאתר היסטורי פעיל, תוך השתתפותם בפרויקט לימודי וחוייתי יוצא דופן.

שיעור 2

הכנה מראש

- כרטיסיות שונות הניתנות להורדה מאתר האינטרנט של המועצה לשימור אתרים.
- מומלץ להוסיף כרטיס מידע נוסף המתייחס למאבק שימור באזור המגורים.
- הכיתה תתחלק לארבע קבוצות פעילות ודיון.
- בפני כל קבוצה יונח כרטיס מידע ובו דוגמה למאבק לשימור מבנה או מקום, וכרטיס מידע ובו שאלות מנחות לדיון.
- בית פרומין בירושלים.
- בוסתן כיאט בחיפה.
- שרונה בתל אביב.
- טרמינל הנוסעים, "בית המכס" בנמל יפו.

45 דקות

בוסתן בלב העיר

בוסתן כיאט נמצא בשולי שכונת נווה דוד, בקצה התחתון של ואדי שיח בחיפה. יחידת נוף ייחודית זו הוקמה בתחילת המאה ה-20 על ידי עזיז כיאט, בן לאחת המשפחות הערביות המכובדות והאמידות בחיפה. כמקום נופש משפחתי, אדריכלות הבוסתן שואבת את השראה מתרבות הגנים הערביים-מוסלמיים ומאופיינת במסלול מים, מזרקות, בריכות ותעלות המקשרות בין חלקי הגן. בשנות ה-70 עבר הבוסתן לבעלות עיריית חיפה ומצבו התדרדר. בניסיון לבלום את התדרדרות הוקמה "הקואליציה למען בוסתן כיאט", בה שותפים מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל וגופים סביבתיים-חברתיים נוספים.

ביוני 2008 פנתה הקואליציה לראש עיריית חיפה, יונה יהב, והציגה את חזונה ומועלה לבלימת התדרדרות האתר והפחת רוח חדשה בו. כיום נכלל בוסתן כיאט ברשימת אתרי השימור של עיריית חיפה. המועלת לשיקום.

(מעובד מתוך: בוסתן בלב העיר, רון פז, אתר גלובס, 14.9.2008)

סימנה אור מונטאנו

רחמי לבידי-טקל

בית פרומין

בית פרומין הוא אחד המבנים ההיסטוריים החשובים במדינת ישראל, משום ששימש כמשכנה הראשון של הכנסת בירושלים. הוא נמצא ברחוב המלך ג'ורג', במרכז העיר ירושלים.

בית פרומין שימש כמשכן הכנסת החל משנת 1950 ועד שנת 1966. המבנה נבחר הודות למיקומו במרכז העיר וקרבתו לכניסי המוסדות הלאומיים (ההסתדרות הציונית, קרן קימת לישראל ועוד). באולם זה התקבלו רבים מן החוקים החשובים של מדינת ישראל, בהם חוק שעות עבודה ומנוחה, חוק שוויון זכויות האישה, חוק הביטוח הלאומי ועוד.

הקרקע שעליה נבנה בית פרומין הייתה שייכת למדינת ישראל. בשנת 2002 מכרה המדינה את הבניין תמורת שמונה מיליון שקלים. הבעלים החדשים הגישו לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה בקשה להרוס את בית פרומין ולבנות במקומו מבנה בן 16 קומות שישמש למגורים, למלונאות ולמסחר. בעקבות זאת פתחה מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל במאבק נגד כוונת ההריסה. אליו התגייסו חברי כנסת מימין ומשמאל. ב-6 ביולי 2010 אישרה הכנסת את חוק מוזאון הכנסת הקובע כי יש לשמר את הבניין בשל חשיבותו הלאומית וההיסטורית, ולהקים בו מוזאון לתולדות הכנסת ומועלה. על פי החוק הופקע הבניין מבעליו והוחזר לרשות המדינה. הבעלים קיבלו תמורתו 65 מיליון שקלים.

בראשית ספטמבר 2014 מונה הבניין לצורך הקמת מוזאון הכנסת.

אלכס רייק

דוד אליל, לשכת הירושלמי הממשלתי

מערך 2: שימור עכשיו

היי שרונה

בשנת 1871 ייסדו הטמפלרים, חברי ארגון נוצרי-פרוטסטנטי מגרמניה, את המושבה החקלאית שרונה מפנין ליפו. בחי כורכר הקופסו לצד מוסדות קהילתיים שהיו נפוצים באותה תקופה כגון בית בד, מזקקה, בית קפה וגן ילדים.

במשך השנים עבר המתחם שינויי ייעוד רבים – מושבה טמפלרית, מחנה צבאי בריטי, מחנה של ה"הגנה", מרכז השלטון הישראלי, בסיס המטכ"ל ולב מרכז העסקים של תל אביב בימינו.

בקיץ 2014, לאחר שנים לא מעטות של עבודת שימור, נפתח המתחם למבקרים. 33 מבנים טמפלריים שוחזרו ושומרו, מתוכם 27 מבנים משמשים כבתי מסחר, בהם מתנהלת פעילות עסקית פרטית והשאר מיועדים לשימוש ציבורי, לדוגמה מרכז המבקרים שרונה- הקריה, מוזאון משקפיים וקמפוס הטכניון בתל אביב.

ההחלטה על שימור המבנים הטמפלריים בשרונה הצריכה למידה מעמיקה של הנושא שבמסגרתו נעשו ניסיונות להשיג מצאצאי המשפחות הטמפלריות, החיים כיום בגרמניה ובאוסטרליה, תמונות ששיפכו אור על החיים במושבה. בשנת 2000 החלו עבודות שימור באחד הבתים שבמתחם. על בסיס ניסיון זה תוכנן השימור של שאר המבנים, שכלל הוראות מדויקות עד רמת הטיה, בניית החלונות ושחזור ציורי הקיר.

אחת הטענות המושמעות כלפי המתחם החדש בשרונה נוגעת ליחס בין שטחי המסחר הרבים ובין מבני הציבור המעטים. שרונה, לטענת המבקרים, היא מתחם ציבורי ולא ראוי להפוך פינת חמד ציבורית כזו למעין קניון, שבו המסחר הפרטי משתלט על המרחב השייך לציבור.

"אחד השיקולים הוא שיקול כלכלי באמת, כדי לממן את הפרויקט לא יכלה העירייה לבדה לעמוד במימון כזה" אמר מנהל מחלקת השימור של עיריית תל אביב-יפו.

(מעובד מתוך: בן-דוד, שרון (2014), היי שרונה. **מדגן נישא**)

אוסף פסליות אלכס בליך, אוסטריה

אריק שטיין

אתר טרמינל הנוסעים, "בית המכס" נמל יפו

המבנה הניצב על שפת המים בנמל יפו ומוכר כ"בית המכס", הוא בניין טרמינל הנוסעים ההיסטורי של הנמל. עם כיבוש הארץ בידי הבריטים שימש נמל יפו כנמל האספקה הראשי של שלטונות המנדט, דבר שהוביל להגברת הפעילות בנמל – יבוא חומרי בניין, סחורות נכנסות ויציאת של תפוזים. בראשית שנות ה-20 כבר העלייה לארץ ישראל שימש כשער הכניסה הראשי לארץ ישראל וראשית הדרך לירושלים.

הנמל הישן לא יכול היה להכיל את הפעילות הרבה, ועל כן נדרשו עיריית יפו ותל אביב מהשלטון הבריטי לדאוג להרחבתו.

הבניין נבנה בסגנון הבינלאומי ונחנך במאי 1931. המבנה החדש הכיל מבנה מנהלה וטרמינל נוסעים. הוא הוקם על גבי מבנה ישן יותר, במקום ששימש כמסך אלפי שנים נקודת הנחיתה שדרכה נכנסו לארץ מאות עולים. כאן דרך גם בנימין זאב הרצל בבואו לארץ ישראל בשנת 1898. הטרמינל שכן בפתח הנמל, במקום שבו עגנו הסירות ובו התקיים תהליך של בידוק פספורטים (דרכונים). בדיקה רפואית וחיתוי חפצים. המבנה שימש לצרכים שונים של נמל יפו עד לסגירת הנמל בשנת 1965. בהמשך הועבר המבנה לשימושם של צופי הים.

הודות לחשיבותו ההיסטורית וערכו האדריכלי, הוכרז הטרמינל כמבנה לשימור כחלק מתכנית שימור הנמל כולו. למרות עובדות אלה פועלים בעיריית תל אביב-יפו להריסת המבנה בטענה שהוא מסתיר את העיר תל אביב ושהריסתו תאפשר להרחיב את הטילת לרווחת הציבור.

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל הציעה תכנית חלופית לשימור המבנה ושילובו כחלק מהטילת של הנמל. לצד פעילות מול רשויות התכנון והחוק נערכות פעולות הסברה נרחבות הכוללות סיורים ופרסומים.

אוסף אנדרסיסטר והאשד

הדסה, אורי עיר קיסר

כרטיס עמדה

בקטע שקראתם מתואר מאבק לשימור מבנה / מתחם היסטורי.

- מהי הדילמה העולה מן הדברים?
- מהי עמדתכם בנושא?
- נסחו סיסמה / סטיקר למסע הסברה התומך בעמדתכם.

ארכיון מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

במליאה:

הצגת המאבקים והעמדות של כל קבוצה כשלאחר מכן יתקיים דיון כיתתי בהנחיית המורה.

נקודות לדיון:

- מדוע לשמר מבנים היסטוריים?
- אילו קשיים מתעוררים בשלבים השונים של תהליך השימור?
- מי יוזם את השימור ומי מוציא אותו לפועל? כיצד באים הדברים לידי ביטוי במקרים שהוצגו במצגת ובכרטיסי המידע?
- האם מבנה שעובר שימור צריך לחזור ולשמש באותו התפקיד ששימש בעבר, או שאפשר לשנות את ייעודו?

מטרות:

- הבנת מקומו של האתר בסביבה העירונית / יישובית.
- איסוף מידע חזותי תוך התבוננות במבנה.
- עבודת חקר וגילוי של התלמידים באתר.
- יצירת הזדהות רגשית עם האתר דרך זווית אישית.

מקום: באתר

משך הפעילות: שני שיעורים (90 דקות). עדיף לקיים את הפעילות במשך יום שלם.

פעילות זו מתקיימת לאחר שהתלמידים החלו ללמוד ולחקור את האתר. הפעילות המוצעת כאן מותאמת למגוון רחב של אתרים ומכילה משימות כלליות באופיין. מומלץ לבדוק את התאמת המשימות לאתר הספציפי שבחר בית הספר לאמץ, ולכלול שינויים ותוספות בהתאם.

הכנה מראש

- דפי סקר הניתנים להורדה באתר מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל
- חיתוך מסגרות מקרטון ביצוע בגודל 20*20 ס"מ עם חלון בגודל 6*6 ס"מ.
- מפות היישוב ומצלמות כמספר קבוצות התלמידים, מכשירי כתיבה, טושים צבעוניים.

מהלך הפעילות:

1. מבוא לסיור - רקע היסטורי

10 דקות

בנקודת הפתיחה מחוץ לאתר יקבלו התלמידים רקע היסטורי קצר באמצעות כרטיס מידע או דברי הסבר מהמורה או מהמדריך. בהמשך יחולקו התלמידים לקבוצות עבודה (כארבעה תלמידים בכל קבוצה) ויוסבר להם מהלך הפעילות.

2. מצלמים באתר

10 דקות

התלמידים יתבקשו לסייר באתר באופן עצמאי ולצלם פרט אחד אשר משך את תשומת לבם. לצורך בחירת הצילום האישי יעזרו התלמידים במסגרות הקרטון אשר יאפשרו להם למקד את מבטם בפרטים.

3. סקר אתר

50 דקות

הקבוצות יסיירו באתר וימלאו את המשימות שבדפי הסקר. במהלך הפעילות יעברו מלווי הכיתה בין הקבוצות ויסייעו לתלמידים במילוי המשימות. **שימו לב!** יש לקבוע שעת סיום ונקודת מפגש.

דף סקר

א. התמצאות במפה

- מצאו וסמנו במפה את מקומו של בית הספר.
- מצאו וסמנו במפה את מקומו של האתר שבו אתם נמצאים.
- מצאו וסמנו במפה את הנתיב בו הגעתם אל האתר.
- באיזה כיוון נמצא האתר ביחס לבית הספר? (מצפון? מדרום? ממזרח? ממערב?).

ב. מיקום ודרכי גישה

- היכן ממוקם האתר שבו אתם נמצאים?
 - א. במרכז היישוב
 - ב. בשולי היישוב
 - ג. בשטח פתוח
 - ד. אחר _____
- מהן דרכי הגישה אל האתר (כביש, שביל)? וכיצד אפשר להגיע אליו (ברגל בלבד, ברכב, באוטובוס, ברכבת)?
- מהי כתובתו של האתר?
- האם ישנם שלטים המכוונים אל האתר?

ג. מראה כללי

- האם הבניין נראה ישן?
- על פי מה קבעתם?
- בן כמה הבניין לדעתכם?
- הביטו במבנים שמסביב. האם המבנה נראה שונה? במה?
- האם יש במקום גינה? האם היא מטופחת או מוזנחת? האם יש לה ערך היסטורי כמו למבנה?

ד. פרטים במבנה

שילוט:

- האם ישנם שלטים כלשהם בחזית המבנה? אם כן, מה כתוב בהם?
- האם השילוט נראה ישן או חדש?

חזית קדמית:

- כיצד נכנסים אל המבנה? דרך שער? דלת?
- תארו את הכניסה אל המבנה.

משרד החינוך
אגף מידע וייעוץ

קירות חיצוניים:

- אילו פרטי בניין מופיעים בקירות החיצוניים של המבנה (מרפסות, חלונות, תריסים, סורגים, מנורות, עיטורים ועוד)?
- ציורו שלושה פרטים.

גג המבנה:

- מהי צורתו של גג המבנה (שטוח, קמור, משולש)?
- ממה עשוי הגג?

פנים המבנה:

- היכנסו אל תוך המבנה ותארו אותו:
- מהו מספר הקומות במבנה?
- מהו מספר החדרים?
- האם יש מדרגות ומעקה?
- האם יש ריהוט וחפצים?

חומרים:

- מאילו חומרים מורכב המבנה (אבן, עץ, בטון, טיח, ברזל ועוד)?
- מהו צבעו של המבנה?

ה. מפת האתר:

שרטטו מפה סכמטית של האתר. למדידת המרחקים אפשר להיעזר בספירת צעדים מנקודה לנקודה.

ו. צרו מקרא למפה.

4. סיכום

בתום הפעילות ייערך דיון בו ישוו התלמידים את הידע המוקדם שהיה להם על האתר עם הממצאים מהשטח. מומלץ להתייחס לנקודות הבאות:

- האם אופי המבנה מתאים לשימוש שלשמו הוקם (צורה כללית, חומרי בנייה, פרטי בניין, חלוקה פנימית ועוד).
- השינויים הבולטים שחלו במבנה במהלך השנים.
- גילויים חדשים על המבנה בעקבות התחקיר.

בכיתה אפשר ליצור קולאז' מהתמונות שצולמו והודפסו.

מטרות:

- הבנת הקשר בין רעיון ותכנון המבנה ("אני מאמין") לבין שימושיו בפועל.
- הבנת ההיגיון והחשיבה שמאחורי תכנון בית הספר.
- יישום המסקנות על המבנה אותו חוקרים.

מקום: כיתה, שטח בית הספר.

משך הפעילות: שני שיעורים (90 דקות).

מבנים מתוכננים ונבנים על פי רעיונות וצרכים. התרבות, החברה והאידיאולוגיה משתקפות בתכנון המבנה ובעיצובו. בשיעור זה נתבונן בבית הספר כמקרה בוחן.

שיעור 1

הכנה מראש

דפי הנחיות ודפי משבצות כמספר קבוצות התלמידים, להורדה מאתר האינטרנט של מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.

חלק א'

שאלות לדיון: איך מתכננים בית? על מה צריך לחשוב בתכנון?

חשוב להבהיר כי לכל מבנה ומתחם ביישוב יש תפקיד. לדוגמה: חינוך (בית ספר), תרבות (בית עם) ובריאות (מרפאה). גם במבנה הבודד לכל יחידה יש תפקיד. לדוגמה: מנוחה (חדר שינה), בישול (מטבח). חשוב להדגיש כי תכנון קשור לתרבות (למשל: סגנון בנייה מקובל, גודל בית מקובל) ועל תכנון להתאים לצרכים ולשימושים.

10 דקות

חלק ב'

- הילדים יתחלקו לקבוצות של כארבעה. כל קבוצה תקבל דף הנחיות ותפעל לפיו.
- הפעילות בדף ההנחיות מורכבת משני שלבים:
1. תכנון בית ספר ומילוי הטבלה.
 2. שרטוט בית הספר על גבי דף משבצות.

25 דקות

דף הנחיות לתלמידים

אתם קבוצת מתכננים אשר מוזמנים לעיר חדשה לבנות בה בית ספר. עליכם ליצור תכנית בנייה שתכלול את הפונקציות של בית הספר ואת החלוקה הפנימית לפי קריטריונים בהם תבחרו.

הגדירו את אופיו של בית הספר החדש:

- שם בית הספר: _____
- ייחודיות בית הספר: _____
- מטרות בית הספר: _____
- סיסמה המשקפת את הרעיון המרכזי ("אני מאמין") של בית הספר: _____

• קבעו את גודלם של החדרים ושל המתחמים הבאים (על פי משבצות. גודל בית הספר כולו הוא 50 משבצות). אפשר להוסיף שימושים:

שימושים	מספר משבצות (מתוך 50)	שימושים	מספר משבצות (מתוך 50)
מזכירות וחדר מנהל		משרד אב/אם בית	
חדר מורים		עמדות אבטחה	
חדר מחשבים		אולם ספורט / מגרש ספורט	
כיתת לימוד		חדר יועצת	
חדר מוזיקה		חדרי שירותים	
חדר אמנות		ספרייה	
מעבדה			
פינת חי			
חצר			

לאחר שסיימתם חלק זה בקשו מהמורה דף משבצות.

חשבו היכן המקום המתאים לכל אחד מהחדרים ומהמתחמים בבית הספר (בכניסה? במרכז?). מקמו את החדרים ואת המתחמים שפורטו לעיל על גבי דף המשבצות.

אשרור את דף הנחיות

1

אפשרות לפיתוח הנושא:

צבעו את החדרים השונים על פי ייעודם:

- בכחול – לשימוש חווייתי
- באדום – לשימוש לימודי
- בירוק – לשימוש מנהלתי

חלק ג'

10 דקות

בסיום העבודה הקבוצתית יש לתלות את הדפים בכיתה. לאחר שהתלמידים יתרשמו מהתוצרים השונים, יתקיים דיון:

- לפי מה החלטתם מה יהיה גודלו של כל חדר ומתחם בבית הספר?
- כיצד קבעתם כיצד ימוקמו החדרים והמתחמים בשטח בית הספר?
- האם התכנונים של הקבוצות השונות דומים זה לזה? אם לא, ממה נובע השוני?
- מה משותף לתכניות של הקבוצות השונות? כיצד אפשר להסביר זאת?
- האם התכניות דומות לבית הספר שלנו?
- האם קיים קשר בין ה"אני מאמין" של בית הספר החדש לבין התכנית?

אם בחרתם לפתח את הנושא על ידי צביעת החדרים והמתחמים לפי ייעודם, יעלו שאלות נוספות בדיון:

- האם ברור ייעודו של כל חדר ומתחם? מה משפיע על קביעת ייעודו של חדר ומתחם?
- האם יש חדרים ומתחמים המיועדים ליותר משימוש אחד? אם כן, כיצד החלטתם באיזה צבע לצבוע אותו?
- מהו ייעודו המרכזי של בית הספר?

שיעור 2

הכנה מראש

- דפי הנחיות כמספר קבוצות התלמידים, להורדה מאתר האינטרנט של מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.
- דפי מידע על בית הספר וסמל בית הספר כמספר קבוצות התלמידים.
- תיאום עם המנהל: יש לתאר למנהל את מהלך השיעור ואת מטרותיו ולבקש שיספר לתלמידים בקצרה על מטרות בית הספר, נסיבות הקמתו והמבנה שלו, ויהיה נכון להשיב על שאלותיהם.

חלק א'

יש להסביר לתלמידים כי בפעילות זו, בדומה לפעילות הקודמת עליהם לבחון את בית הספר שלהם בעיניים של מתכנן כדי לגלות כיצד משתקפות מטרות בית הספר ("אני מאמין") במבנים שלו.

5 דקות

חלק ב'

קבוצות התלמידים יסיירו בבית הספר תוך מילוי דף העבודה המלווה. יש להגדיר מראש לכל קבוצה איזה חלק מבית הספר עליה לשרטט.

20 דקות

סקר בית ספר:

- שם בית הספר: _____
- על שם מי או מה הוא נקרא ומדוע? _____
- מי הוא היה? _____
- מיקום בית הספר? _____
- מתי הוקם? _____

סמל בית הספר:

- ממה מורכב הסמל? פרטו את המרכיבים השונים. _____
- מה מסמלים המרכיבים השונים? האם הם קשורים לשם בית הספר או למיסודיו? _____
- מהו הסמל שמעביר הסמל? _____

מבני בית הספר:

- שרטטו מפה של בית הספר. _____
- כתבו למנהל בית הספר שאלה שעולה מתוך הסיור שערכתם כעת בבית הספר. _____

מפת בית הספר

5

מערך 4: עושים בית ספר

חלק ג'

10 דקות

פגישה עם המנהל: מנהל בית הספר יציג בקצרה את מטרות בית הספר ואת ההיסטוריה שלו וישיב לשאלות התלמידים.

חלק ד'

10 דקות

- בתום הפעילות יערך דיון בו מומלץ להתייחס לנקודות הבאות:
- הגורמים אותם יש להביא בחשבון בעת תכנון בית הספר.
 - הסיבות להבדלים בתכנון בתי ספר שונים.
 - הקשר בין ה"אני מאמין" של בית הספר לבין חלוקת החדרים והמתחמים ואופן סידורם במרחב.
 - דברים חדשים שלמדתי על בית הספר שלי.

מערך 5: ועדות שימור

מטרות:

- הבנת המורכבות של תהליך קבלת ההחלטות בנוגע לשימור.
- הבנה שההחלטות הקשורות בשימור אינן חד משמעיות והן נשענות על כמה תחומי ידע.

מקום: כיתה.

משך הפעילות: שני שיעורים (90 דקות).

הכנה מראש

- כרטיס מידע ותיקי תיעוד להורדה מאתר האינטרנט של מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, לפי מספר הקבוצות.
- יש לחלק את הכיתה לקבוצות עבודה. כל קבוצה תשב סביב שולחן.

כל קבוצה תקבל את אחד מתיקי התיעוד. התלמידים יקראו את החומרים ויענו על השאלות המופיעות בכל אחד מתיקי התיעוד.

כדאי להקציב כחצי שעה לכל תיק תיעוד ועוד כעשר דקות לדיון בתוך הקבוצה. עם תום הזמן תעבור כל קבוצה לשולחן שבו מצוי תיק תיעוד חדש. כל קבוצה תדון בשני תיקי תיעוד.

למורה! שני המבנים המובאים כדוגמאות בתיקי התיעוד עבור תהליך שימור או נמצאים בשלבי עבודה מתקדמים.

תיקי תיעוד

- תיק תיעוד הוא תעודת הזהות של מבנה היסטורי. הוא מכיל את סיפורו ההיסטורי של המבנה, מידע אודות בעליו במשך השנים, שימושי השונים, חשיבותו ליישוב שבו הוא נמצא, ולעתים חשיבות לאומית ובינלאומית. תיק התיעוד מתאר גם את מצב המבנה כיום ואת האופן שבו טופל המבנה במשך השנים.
- תיק התיעוד הוא המסמך העיקרי שעל פיו יוחלט האם לשמר מבנה וכיצד לעשות זאת. מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל קבעה עשרה קריטריונים לשימור מבנים:
1. אתר בעל חשיבות לאומית שבו התרחש אירוע בעל משמעות בתולדות המדינה או בתולדות היישוב.
 2. מבנה או מתחם המייצגים צורת תחשיב.
 3. מבני חינוך: בתי ספר, גני ילדים, ספריות, אוניברסיטאות.
 4. מבנה או מכלול של מבנים המהווים דוגמה אופיינית לסגנון אדריכלי ייחודי, לתרבות בנייה, לטכנולוגיה ולחומרי בנייה.
 5. מבנה שבו גרה או פעלה אישיות אשר השפיעה על החברה ועל התרבות בתקופתה. כגון הוגה דעות, איש רוח, מדינאי, סופר, משורר, אמן.
 6. מבני ממסל היסטוריים: בית מקדשות, בית מושל, בית חולים.
 7. מבני דת: בית כנסת, כנסייה, מסגד.
 8. אתרי קרבות ומבני ביטחון היסטוריים: מבני משטרה, "סליקים", אתרי זיכרון ואנדרטאות.
 9. מבנים הקשורים להתפתחותה של התרבות החומרית בארץ ישראל: מבני חקלאות, מתקנים חקלאיים, מבני מלאכה ותעשייה.
 10. מבנים הקשורים להתפתחותה של התחבורה בארץ: תחנות רכבת, גשרים, תחנות דרכים, תוואי דרך.

תיק תיעוד בניין המנהלה במקוה ישראל

מקוה ישראל

מקוה ישראל - בית המנהלה

הארכיון הציני המרכזי

בשנת 1860 נוסד בצרפת ארגון כי"ח (כל ישראל חברים) שמטרתו העיקרית הייתה דאגה לגורל היהודים בארצות השונות. אחת מפעולותיו הראשונות של הארגון הייתה הקמת בתי ספר, בעיקר בצפון אפריקה, בטורקיה, בסוריה, בעיראק, באיראן ומאוחר יותר גם בארץ ישראל.

קרל נטר היה ממייסדי כי"ח. בקיץ 1868 הוא בא לביקור בארץ ישראל וגילה כי רבים מתושביה היהודים שואפים להיות

חקלאים ולא להסתמך עוד על כספי החלוקה. בד בבד הוא מצא שמצב החינוך בארץ טעון שיפור. בשנת 1869 התקבלה בכ"ח ההחלטה על הקמת "בית ספר לעבודת אדמה בארץ ישראל", ובעקבות זאת הוקם ב-1870 בית הספר החקלאי מקוה ישראל. בשנים הראשונות ניהל קרל נטר את בית הספר.

עד להקמת המבנים הראשונים גרו נטר ותלמידיו במבנה ארעי, ובימות הגשמים במערה שנחצבה בסלע הכורכר. המבנה הגדול הראשון שנבנה במקוה ישראל היה "בית גולדשמידט" אשר שימש לכל צורכי בית הספר וכלל בין היתר את משרדי ההנהלה, כיתות הלימוד, המחלבה, חדר האוכל, הפנימייה והמרפאה. לקראת סוף המאה ה-19 הוקמו בבית הספר היקב, בית הכנסת, בניין המנהלה ומבנים נוספים.

אירוע חשוב בתולדות המוסד היה ביקורו של בנימין זאב הרצל בשנת 1898, ופגישתו עם הקיסר וילהלם השני סמוך לשער הכניסה הראשי למקוה ישראל.

לאחר מלחמת העולם הראשונה התרחשו שני שינויים משמעותיים בבית הספר: החלפת שפת הלימוד מצרפתית לעברית והעברת העבודה החקלאית במשק מידי ערביי הסביבה לתלמידים עצמם, בהדרכת המורים.

במהלך במהלך מאורעות 1936-1939 התקיים במקום קורס מפקדי כיתות של ארגון ה"הגנה", ומאז הוא מילא תפקיד מרכזי באימונים ובפעולות ה"הגנה" וצה"ל עד תום מלחמת העצמאות.

עם הקמת מדינת ישראל חתמה הנהלת כי"ח על חוזה עם נציגי המדינה שלפיו נשאר בית הספר מקוה ישראל רכוש של האגודה. בשנת 1976 נחקק "חוק בית הספר החקלאי מקוה ישראל", שעל פיו הוא "יוסיף לפעול כבית ספר חקלאי לקידום מטרותיו" וכי "אין לשנות ייעוד הקרקעות". בשנות ה-80 החל פרויקט שיפוץ ושימור המבנים ההיסטוריים והפיכתם למוסדות הלימוד והציבור המרכזיים של בית הספר.

ארכיון מדינת ישראל
ארכיון מרכזי

תיק תיעוד קולנוע ירקון בראש העין

ראש העין הוא היישוב היחיד בארץ שהוקם בתוך מחנה צבאי נטוש של חיל האוויר הבריטי. הוא הוקם במקור כמחנה עולים (מעברה), במהלך המבצע החשאי הגדול "על כנפי נשרים". במבצע זה, אשר התקיים בשנים 1948-1950, הובאו לארץ ישראל כ-50 אלף יהודים מתימן, עדן, אסמרה וג'יבוטי, שנמצאת בקרן אפריקה, ב-430 טיסות. העולים פוזרו היישר מנמל התעופה לשלושה מחנות עולים: בעין שמר, בבית ליד ובראש העין.

הארכיון הציוני המרכזי

בראש העין העין הכשירה הסוכנות היהודית מחנה צבאי בריטי נטוש לקליטת אלפי העולים. במחנה היו מבנים רבים ותשתיות (מערכות חשמל, מערכות מים ודרכים). הסוכנות היהודית הפכה חלק מהמבנים הבריטיים הנטושים

למבנים ציבוריים כגון מטבחים, מחסני ציוד, מרפאות, בית חולים, משרדים וחדרי מגורים לצוות העובדים במחנה, והקימה סמוך אליו מחנה אוהלים גדול למגורי העולים.

מחנה העולים בראש העין היה מהגדולים בארץ. הצפיפות, המחלות, היעדר הפרטיות, המחסור בלבוש וגורמים נוספים הפכו את חיי העולים לקשים ממש. השלג הכבד שירד בפברואר 1950 רק הוסיף על הקשיים.

בשנת 1951 התקבלה החלטה להפוך את ראש העין ממחנה מעבר ליישוב קבע, ובעקבותיה נסגר מחנה העולים.

מבנה הקולנוע

הקולנוע הוא מבנה בריטי גדול ממדים, בעל גג פח. הוא נבנה בשנת 1943 כחדר אוכל ומועדון של המחנה הבריטי. בתקופת המעברה שימש המבנה כמטבח וכחדר אוכל. לאחר פינוי המעברה הוא החל לפעול כמועדון תרבות וקולנוע והתקיימו בו הופעות, הצגות, מסיבות וחגיגות. נראה שבתקופה זו סתמו את החלונות הרבים שהיו לאורך חזיתות המבנה.

בשנת 1959 נקנה המבנה על ידי חיים מליחי, יעקב בן שאול ועובדיה גמליאל שהפעילו אותו כקולנוע. הם ביצעו שינויים במבנה, הפכו את הרצפה למשופעת והתקינו באולם 450 כיסאות עץ. המבנה המשיך לשמש כמרכז תרבות: הקרינו בו סרטים הודיים ומערבונים והופיעו בו גדולי הזמר המזרחי בהם שושנה דמארי, זוהר ארגוב ועפרה חזה.

ארכיון הסרטים הלאומי

פרויקט הסיום הוא שלב חשוב ואפשר לבצעו בדרכים שונות. הפרויקט יכול להיות הפקת פוסטר מסכם לתכנית, תערוכה, אירוע שיא, הדרכת שכבות צעירות באתר ועוד. מומלץ להחליט על הפקת אירוע בית ספרי שיכלול חלק ממרכיבים אלה, ובכך ייתן ביטוי לפעילויות החינוכיות, החברתיות והקהילתיות שנעשו במהלך הפרויקט, ויסייע בהעברת המסר של שימור המורשת. בחלק זה יוצגו כמה רעיונות לסיכום בהם משולבת עשייה של התלמידים. עשייה זאת חשובה מכיוון שהיא נקודת שיא בפעילות התלמידים לשימור האתר. להלן כמה הצעות לפעילות סיכום. יש להתאים את הפעילות לזמן ולמשאבים העומדים לרשות בית הספר, המורה והתלמידים.

הכנת תיק תיעוד

לאחר איסוף החומרים בסקר השטח, יחקרו התלמידים את האתר לפי קריטריונים המשמשים את אנשי השימור בבואם לתעד ולשמר מבנה. חלק מאותם קריטריונים הם הכירו בפעילות השימור ובחקירת בית הספר.

למורה: חוברת העבודה מותאמת לרמות שונות של עבודה, ויש לעבוד איתה בהתאם לזמן וליכולת התלמידים.

עיצוב סמליל (לוגו) לאתר

מטרת הפעילות:

- בירור האלמנטים המרכזיים של האתר.
- המרת רעיון לסמל חזותי.

45 דקות

מקום: בכיתה או באתר.

הכנה מראש

גליונות נייר A4, טושים, עפרונות וצבעים.

סמליל (לוגו) הוא שם מסחרי לסמל חזותי דו-ממדי המביע רעיון או מסר. אנו מכירים סמלים רבים מעולם הפרסום והמסחר אך גם מתחומים אחרים: סמל המדינה, סמל עיר או יישוב, סמל המועצה לשימור אתרים, סמל בית הספר. כל אלו הם סמלילים המביעים רעיון או מסר.

התלמידים יחולקו לקבוצות עבודה. הם יתבוננו בחומרים אשר אספו בסקר השטח ובתהליך החקר ויכינו רשימה של מרכיבים אשר שילובם בסמליל ייצג את מראהו של המבנה והסיפור שהוא טומן בחובו. כל קבוצת תלמידים תעצב סמליל לאתר, תציג אותו בפני הכיתה ותסביר מהי המשמעות העומדת מאחוריו.

להפיח חיים באתר

כתיבה יוצרת ועיצוב דמויות באתר

מקום: באתר או בכיתה.

45 דקות

הכנה מראש

כלי כתיבה, דפים, חומרי יצירה לבניית הדמות. אפשר לשלב את הפעילות עם שיעורי אמנות. המורה יקריא בפני התלמידים מכתבים הקשורים למבנים היסטוריים תוך ציון התקופה, האנשים והמבנים שבהם מדובר.

מכתבים לציטוט:

נכתב בבית עגנון, שכונת תלפיות בירושלים, בשנת 1931.

מאת: ש"י עגנון

אל: אסתר, אשתו השווה בגרמניה

"אסתרליין תחי"

סוף סוף נסתיימה רוב העבודה בבית, הרהיטים במקומם והספרייה מסודרת. היום עושים 'שפונזשה' בכל הבית וכבר אפשר לבן אדם להרגיש את עצמו טוב. עוד פעם אחת יבוא הנגר ואח"כ אקווה למנוחה. היום עשיתי לי אמבטיה חמה ואני מרגיש את עצמי אחרי כל העבודה כאיש חדש."

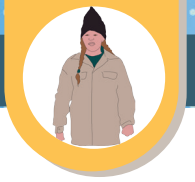
נכתב בחדר האמבטיה בבית משפחת אהרונסון בזכרון יעקב, 19 באוקטובר

1917. זהו קטע ממכתבה האחרון של שרה, ממנהיגי מחתרת ניל"י, שהתאבדה לאחר שנתפסה ועונתה על ידי חיילי הצבא העות'מאני.

מאת: שרה אהרונסון

אל: דוד שטרנברג, קרוב משפחה

"אנחנו במצב רע מאוד, אני עוד יותר מכולם, כי כל האשמה מוטלת עלי. אני קיבלתי מכות רצח ואסרוני בחבלים. זכור אתה לספר את כל צרותינו לאלה שיבואו אחרינו, אני לא מאמינה שנחיה עוד... ומסור להם ששרה בקשה שמכל טיפת דם שלי ינקמו כיאות. הם אומרים שישלחוני לדמשק שם בוודאי יתלו אותי... האמן לי שאין לי כבר כוח לסבול וטוב היה לי להמית את עצמי מאשר עוד להיענות על ידיהם... באו ואיני יכולה עוד לכתוב..."

לאחר הקראת המכתבים יחולקו התלמידים לקבוצות עבודה. חלק מחברי הקבוצה יכתבו גם הם מכתב או פתק בשם אחת הדמויות שפעלה במבנה שאותו הם חוקרים. עליהם לחשוב: מי כתב אותו? למי הוא מיועד? למה ומתי הוא נכתב? חברי הקבוצה הנותרים יבנו את הדמות משלל החומרים העומדים לרשותם. לסיום התלמידים יקריאו את המכתבים ויציגו אותם באמצעות הדמויות שיצרו (בהתאמה לגיל).

מדריכים צעירים

מטרות:

- רכישת מיומנויות הדרכה והובלה.
- העצמת המדריכים הצעירים באמצעות דיבור בפני קהל.

מקום: בכיתה ובאתר.

- בפעילות זאת יינתנו כלים שמטרתם להכשיר את התלמידים להדרכה באתר בהזדמנויות שונות: באירוע הסיום של הפרויקט, בשבוע שימור אתרים, באירוע קהילתי ועוד.
- התנאים המקדימים להדרכה באתר הם:
- הכרת האתר ותנאי השטח לדוגמה: גודל המבנה והאפשרות להדריך בתוכו, נגישות, אקוסטיקה והחפצים הנמצאים בו.
 - ידע מוקדם אודות האתר, האנשים שפעלו בו והתפתחותו לאורך השנים עד היום.

בניית מערך הדרכה:

1. יש לבחור תחנות הדרכה באתר, בנקודות משמעותיות או ליד מוצג מעניין. על התלמידים לחלק ביניהם את התחנות.
2. על המורה להנחות את התלמידים בבניית רצף הדרכה הגיוני בין התחנות, כך שיווצר מסר ברור שיועבר במהלך הנבנה מתחנה לתחנה.
3. להגדיר בכל תחנה:
 - מטרת המסר שיעבור בתחנה.
 - משך הזמן.
 - האם המודרכים יישבו או יעמדו בעת ההדרכה.
 - האמצעי להעברת המסר: דיבור, קריאת טקסט, המחזה, הפעלה, אמצעי המחשה, משחק או כל אמצעי אחר.

מומלץ למקד לכל תחנה נושא מרכזי אחד ולראות כיצד הוא משרת את מהלך הסיור הכללי באתר. אם בתחנה משתתפים כמה תלמידים, עליהם לחלק אותה ביניהם ולהחליט מראש מי אחראי על איזה חלק בהעברתה.

דגשים למורה – מתודיקה של הדרכה

מיומנויות ההדרכה והעמידה בפני קהל נרכשות באמצעות כלים ותרגול. הכלים המרכזיים הם:

- שפת הדיבור וניסוחו מותאמים לקהל המודרכים.
- קול רם ודיבור ברור בקצב נעים לאוזן.
- לדבר עם הפנים מול הקהל. אין להפנות לו את הגב.
- יש להנחות את התלמידים לדבר רק כל עוד נשמר השקט.
- לבוש נקי, מסודר ומכובד.

התרגול הוא שלב משמעותי מאוד בהכשרת התלמידים להדרכה. לצורך כך כדאי שיכינו כרטיסיות כתובות של הטקסט שאותו הם מתכוונים לומר. הם יכולים לתרגל את ההדרכה בקבוצות, תוך שהם לומדים כיצד לתת משוב בונה ומכובד זה לזה.

תוספות מומלצות:

- הדפסת חולצות או כובעים לתלמידים המדריכים מסייעת ביצירת גאוות יחידה ולהבלטתם בנוף (ההדפס יכול לכלול את הלוגו אשר יצרו עבור האתר).
- שימוש במפה הסכמטית שיצרו במכשיר "סקר שטח" או חלוקת דף הסבר.

”אמצ' אתר” בבית הספר ניל”י בזכרון יעקב / יעל צורן

בית ספר ניל”י נוסד בשנת 1887, ולכן סיפורו שזור בתולדות המדינה ותקומת עם ישראל במולדתו.

זה כמה שנים קיימת מסורת בבית הספר, שבה קבוצת תלמידים נאמני שימור פועלת במסגרת תכניות שימור וטיפוח אתרים ביישוב זכרון יעקב. הפעילות מתקיימת במסגרת שעות העשרה שבועיות קבועות, המוקדשות לנושא השימור, בשיתוף תחום חינוך ואתרי מורשת במועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.

מטרות ורצינות: חיזוק הקשר של התלמיד ליישוב, פיתוח הקשר הבין-דורי, פיתוח מיומנויות הקשבה, תיעוד ואיסוף של חומר ותרומה לקהילה.

אתרי האימוץ: בכל שנה מאמצת הקבוצה אתר אחר – שדרת עצי הסיגלון באחוזת לנגה, בית המוכתר, מלון הרשקוביץ, בריכת בנימין ועוד.

פעילות באתר: התלמידים מתעדים את הסיפור ההיסטורי ואת ”גלגולו” של המבנה על סמך ראיונות עם ותיקי היישוב ומקורות היסטוריים כתובים. הם גם משלטים את האתר, מטפחים אותו ומדריכים בו תלמידים אחרים מבית הספר.

שיקולים בבחירת האתר: האתר שאותו מאמצים התלמידים נבחר מתוך רשימת האתרים לשימור בתחומי המועצה המקומית זכרון יעקב. אנו מקפידים שהאתר יהיה קרוב ככל האפשר לבית הספר, כך שהתלמידים יוכלו לצאת ברגל ולבקר באתר לעתים תכופות ללא צורך בהסעות. חשוב לנו שתהליך אימוץ האתר יאפשר לתלמידים עשייה לאורך זמן ולא יסתיים תוך פרק זמן קצר.

תהליך הלמידה: התכנית משלבת רבדים של מחקר, עשייה, כתיבה וביטוי עצמי של התלמידים. נאמני השימור מכירים את הסיפור הלאומי באמצעות למידתם את הסיפור המקומי והאישי. הם לומדים מעדויותיהם ומסיפוריהם של ותיקי המושבה ומסמכים, תמונות מאלבומים פרטיים, עיתונות היסטורית, יומנים וספרי זיכרונות. הלמידה נעשית גם במהלך סיורים באתרים היסטוריים ביישוב, ובמהלך ביקור בארכיון ובמוזיאונים הנמצאים בו.

תהליך הלמידה והחומרים השונים שאותם מגלים נאמני השימור מתועדים בעיתון בית הספר באמצעות תמונות, כתבות וסיפורים מהשטח. העיתון מופץ למשפחות התלמידים והקהילה וחושף אותם אל המקומות ואל הסיפורים, ובעיקר אל חוויותיהם האישיות של התלמידים. המידע שנאסף על ידי קבוצת נאמני השימור מנוסח בצורה אינפורמטיבית עבור שלט מידע שמוצב באתר. הטקסט מועבר לאישורן של מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל ושל המועצה המקומית. התלמידים גם יוצרים תיעוד פיזי של האתר (רישום, ציור, צביעה וצילום), המשמש בהמשך כחלק מהעיצוב הגרפי של השילוט הנעשה באמצעות חברת גרפיקה. הצבת השילוט באתר נעשית בתיאום עם מחלקת ההנדסה ברשות המקומית ובאישורה.

יום שיא: לקראת חודש מאי נערך יום יישובי שבו מוזמן הציבור לביקור באתר. באותו יום התלמידים מתחפשים לדמויות הקשורות להיסטוריה של האתר. הם מארחים את הקהל ומדריכים את המבקרים על פי מקורות היסטוריים שונים ואירועים שאותם הם ממחיזים. בטקס קצר מסירים את הלוט משלט השימור.

מנהל בית הספר ניל"י: יאיר בן שלום

מורה מנחה: יעל צורן, בשיתוף הדרכה וסיוע של מר חיליק לייטנר מוותיקי המושבה ואביטל אפרת מנהלת מוזאון העלייה הראשונה בזכרון יעקב.

התמונות באדיבות בית הספר ניל"י

"אמץ אתר" עירוני ברעננה - "סיפורה של מושבה" / סיון סלע

מחלקת החינוך היסודי וחטיבת הביניים בעיר רעננה יזמה תכנית חינוכית, בשיתוף תחום חינוך ואתרי מורשת במועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, הנקראת "אמץ אתר – סיפורה של מושבה". התכנית מיועדת לכיתות ד' ובנויה בהלימה לתכנית הלימודים "רעננה עירי". במסגרת תכנית "אמץ אתר", בחר כל בית ספר יסודי בעיר אתר או כמה אתרים בקרבת בית הספר. תלמידי כיתות ד' למדו את ההיסטוריה של האתר ואת מורשת המקום, נפגשו עם ותיקי העיר או עם בעלי תפקידים הקשורים לאתר, וחקרו במהלך השנה את עברה של רעננה בכלל ושל האתר שבחרו בפרט. ביום השיא יוצאים תלמידי כיתות ד' לאתרים שאימצו ומעבירים לתלמידי השכבות הצעירות, להורים ולקהילה את מורשת האתר.

מקור היוזמה: סיון סלע, יוזמת התכנית, מספרת: "בתחילת שנת הלימודים 2008-2009 עלה הרעיון לשלב חקר אתרים בקרבת בית הספר כחלק מתכנית הלימודים "רעננה עירי". חקר האתרים כולל למידה חוץ בית ספרית משמעותית באתר הנבחר, מפגש עם תושב עם ותיק בעיר ועם בעלי תפקידים, למידה על המורשת שאותה האתר מייצג, למידת חקר, ראיונות ועוד. בסיום תהליך חינוכי מתמשך זה מתקיים יום השיא. גברת נורית דנינו, ראש מנהל החינוך היסודי בעיר, נתנה לרעיון רוח גבית חזקה ומשמעותית והייתה שותפה מלאה לתהליך כולו. בראשית שנת הלימודים נערך כנס לכל מחנכות כיתות ד' של אותה שנה ובו הן נחשפו לנושא".

החיבור עם הוותיקים ומיפוי פנינו לגברת חניה שמיר, ילידת העיר, בת למשפחת מייסדים ו"אנציקלופדיה מהלכת למורשת העיר רעננה". חניה סייעה במיפוי האתרים המתאימים לאימוץ על ידי בתי הספר וחיברה אל הפרויקט את ותיקי העיר אשר עברו על רשימת האתרים והוסיפו מהידע שלהם. מידע זה חולק למורות אשר נעזרות בו רבות. הוותיקים לוקחים חלק במפגשים עם התלמידים כהרצאה או בצורת ריאיון. זאת ועוד, חלק מהמתנדבים אף תרמו חפצים מהעבר, כאמצעי המחשה לסיפוריהם על האתר.

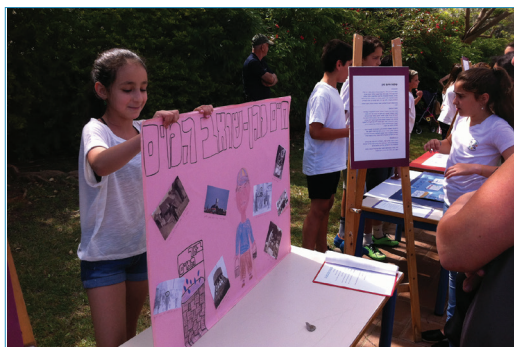
מימון: את פרויקט "אמץ אתר" מממנים ארבעה גורמים: בתי הספר עצמם, המחלקה לחינוך יסודי וחטיבת ביניים, ועד חקלאי רעננה, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל.

יום השיא: ביום השיא, המתקיים ביום השישי הקרוב ליום הולדתה של רעננה, התלמידים מציגים את האתר הנבחר באמצעות המחזה, מצגת, תערוכה והמחשה באמצעות כלי עבודה מהעבר. הם מכבדים את האורחים במאכלים אופייניים לתקופתו של האתר ועוד. ילדי כיתות ג' מוזמנים ליום השיא, כיוון שהם אלה שעתידיים לאמץ את האתר בשנה הבאה. חלק מבתי הספר מזמינים גם ילדי גנים סמוכים. התושבים מציינים בהערכה רבה את ההדרכה והאירוח מסביר הפנים של התלמידים, ואת הלמידה וההעשרה לגבי מורשת עירם.

השלכות הפרויקט: המורות, ההורים והתלמידים עצמם מציינים כי הפרויקט חיזק את הגאווה ואת תחושת השייכות שלהם לעירם. אחד התלמידים סיפר שהוא לא ידע שיש כל כך הרבה היסטוריה באתר שהוא עובר לידו יום בדרך לבית הספר, ועכשיו הוא גם ישמור על המקום מפני פגיעה.

אפשר לראות את השפעת הפרויקט בשלושה מישורים:

1. **המישור הקוגניטיבי:** לתלמידים נוסף ידע על האתרים שבעירם.
2. **המישור הרגשי:** גאווה ותחושת שייכות לעיר ולקהילה.
3. **המישור המעשי:** שמירה על אתרי העיר, עידוד למעורבות ולתרומה.

צוות תחום חינוך, המועצה לשימור אתרים

“אמצ' אתר” עירוני באשקלון - בית הספר אורט ע”ש אדיבי / ד”ר אבי ששון וגד סובול

ההתחלה ופיתוח המיזם: אורט ע”ש אדיבי הוא בית ספר מקצועי, והתכנית שגובשה עבורו מותאמת לכישורי התלמידים ולמקצועות הלימוד שלהם.

בגן לאומי אשקלון נתגלו בסקרים שונים כ-70 בארות מתקופות שונות. רוב הבארות הן מטיפוס ייחודי לאשקלון הנקרא “באר מישור משופע”. בארץ נמצאו בארות מטיפוס זה רק באשקלון ובסביבתה, אך הן כמעט שלא נחקרו. מתוך מה שנאסף עד כה עולה כי באר מישור משופע מאופיינת בשיטת שאיבה ייחודית. מעלים את המים מן הבאר באמצעות צמד שוורים או גמלים הרתומים לשני חבלים קשורים לכלי שאיבה מעור (נאד). הם גוררים את החבלים עם הנאד כשהוא מלא במים, לאורך מישור משופע לשם הקלת המאמץ. כדי להבין לעומק את פעולתה יש לחקור את הבאר במקומות שבהם היא פעילה גם כיום – בבנגלדש, בצפון הודו, בטוניסיה, בסוריה, במצרים ובעיראק.

ד”ר אבי ששון וגד סובול תכננו מתקן שאיבה כזה על פי בארות בארצות שהוזכרו לעיל, תוך הקפדה על תכנון וביצוע שיבטיח בטיחות ועמידות מצד אחד וניסיון לשחזר את המסורות הקדומות במידת האפשר מצד אחר.

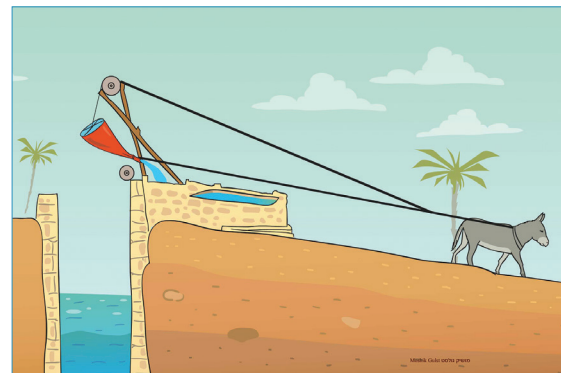
בית הספר נטל על עצמו את המשימה לבנות עם עובדי הגן הלאומי את מתקן השאיבה הזה, לשפץ את בריכות הבאר, לחשוף ולשקם חלק מתעלות ההשקיה ההיסטוריות. בסדנת בית הספר יוצרו כל חלקי המתכת של המכלול ועם עובדי הגן הלאומי נבנתה מערכת השאיבה בבאר ההיסטורית. בארבעה ימי עבודה של כארבע שעות בכל פעם, שוקמה הבריכה, נבנתה מחדש בריכת האיסוף ונחשפה תעלת ההשקיה המקורית ששופצה בחלקה.

השפעות המיזם על הסביבה: המיזם הסתיים בהצלחה מרובה וכיום האתר הוא מוקד משיכה למבקרים הבאים לגן ומתנסים בשאיבה בסגנון שהיה מקובל בקרב תושבי אשקלון בתקופות העות'מאנית והבריטית.

לנוכח הניסיון שנצבר לקח על עצמו בית הספר בשנת הלימודים תשע”ה מיזם מאתגר יותר: תכנון וייצור שרשרת האנטלים של באר אנטיליה בגן. המיזם יוביל להפיכתה של חלקה שהייתה שדה בור למטופחת.

סיכום: אתר החלקה והבאר המשוקמת הפכו למוקד התעניינות של מבקרים בגן הלאומי ואחת האטרקציות שבו. הבאר המשוקמת והחלקה ההיסטורית הפכו לתחנת לימוד לתלמידים ולסטודנטים.

בתחום הקהילתי הפך האתר למקור גאווה והוא מושך אליו את בני משפחותיהם של התלמידים. מיזם זה, שנגע בעיקר בממד הפיזי ובממד הטכני של באר היסטורית, אפשר את שילובו של בית ספר טכנולוגי בפרויקט אמצ' אתר ובמיזם השימור באשקלון. התאמת הפרויקט לאופי בית הספר הביאה את התלמידים להוציא אל הפועל שיטות עבודה שלמדו בבית הספר.

התמונות באדיבות אבי ששון וגדי סובול

פעילות "אמצ' אתר" בבית הספר אלביירוני בנצרת / תהאני מרעי

בית ספר אלביירוני בנצרת מיועד לתלמידים עם לקויות למידה. בי"ס אלביירוני הינו בית חם ומהווה סביבה תומכת לכל באיו, בית בטוח, מכיל ומאתגר אשר שואף לטפח בוגר אחראי, עצמאי, סקן, מאמין ובטוח בעצמו, תופס את עצמו כמשמעותי ותורם לחברה. בעל ערכים של כבוד, שייכות, מחויבות, אחריות, שיתוף, נתינה וקבלת האחר.

בית הספר הוא חלוץ בתי הספר במגזר הערבי שמבצע את תכנית אמצ' אתר. התכנית תאמה את חזון בית הספר ואת התכנים החינוכיים הנוספים הניתנים בו כמו ערך הנתינה לסביבה ולקהילה. צוות ההיגוי שהוקם הסתייע באנשי עיריית נצרת ובמנהל ארכיון העיר אחמד מרואת ולבסוף בחר לאמצ' את מתחם הסראיה. מבנה זה הוקם בשנת 1745 והוא נמצא במרכז נצרת, באזור השוק הישן. בעבר שימש המבנה כבניין העירייה והתרחשו בו אירועים בעלי חשיבות מקומית וארצית. לאחר בחירת המבנה בחנה ועדת ההיגוי את מצבו הפיזי והבטיחותי וגובשה התכנית החינוכית הכוללת למידה בכיתה ומפגשים לעבודת חקר באתר.

התכנית החינוכית: התכנית הותאמה לבית הספר על ידי צוות בית הספר והמועצה לשימור אתרים ובהתאם לכך תורגמו לערבית חומרי הלימוד, והסדנאות המלווים את התכנית. בהתאם לעקרונות הפדגוגיים של תכנית אמצ' אתר הותאמה פעילות הלימודים לנלמד בכיתה במקצועות השונים:

- **אזרחות:** הכרות עם מערכת השלטון המקומית, מעורבות בתהליך קבלת החלטות לגבי שימור האתר.
- **היסטוריה:** הכרת תולדות העיר
- **גאוגרפיה:** תכנון העיר; מפות ומיפוי.
- **ספרות והבעה:** הבנת הנקרא (טקסטים היסטוריים); כתיבה יוצרת.
- **אמנות ועיצוב:** פעילות יצירה בתחומי האמנות והעיצוב
- **פרויקט קשר רב-דורי:** העברת מידע בין הדורות (מסורת).

לקראת השקת תהליך הלמידה ואימוץ האתר, נפתח באתר האינטרנט של בית הספר דף שנקרא "אמצ' אתר", והתלמידים החלו לצרף אליו את המידע ההיסטורי והגאוגרפי שאספו.

הנושאים שנבחרו לתחקיר היו:

- ההיסטוריה של מבנה הסראיה.
- דמויות שפעלו במקום.
- חשיבות האתר לאורך התקופות.

תהליך הלמידה והחקר – "הסראיה שלנו": לצורך הפרויקט נבחרו 15 תלמידים משכבות גיל שונות (מכיתה ז'–יב') שהשתתפו בתכנית. התלמידים שנבחרו הפגינו עניין ומחויבות.

במפגש הראשון התבקשו התלמידים להביא לכיתה חפץ מהבית שיש לו משמעות למשפחה (כותרת המפגש: "החפץ הזה הוא אני"). התלמידים התבקשו ללמוד מהוריהם את סיפורו של החפץ ולהגדיר מתוך הסיפור האישי מה משמעותו של החפץ למשפחה.

במפגש השני עסקו התלמידים בבחינת המקום הנבחר "הסראיה" מבחינה היסטורית. הם התבקשו לגשת למקורות המידע השונים ולאסוף מידע על אודות המקום ועל אודות הדמויות שנקשרו למקום ובמיוחד דאהר אל עומר שהיה דמות מרכזית בסיפורה של הסראיה.

במפגש השלישי הכירו התלמידים מושגים מתחום השימור והפעילות כללה בין היתר בניית דגם מקרטון של מבנה בית הספר גימנסיה הרצליה, סמלה של המועצה לשימור אתרים.

מצוידים במידע על חשיבותם של חפצים ומבנים להיסטוריה ולתרבות של עם, ועם ידע מסוים על מבנה הסראיה ועל שימור, יצאו התלמידים לסיור באתר בהדרכתו של ד"ר שריף שריף ספדי. התלמידים נחשפו למאפיינים האדריכליים של המבנה ולאירועים היסטוריים שהתרחשו בו, והתבקשו לצייר ולצלם את המקום.

בשיעורי הגיאוגרפיה למדו איך לאסוף נתונים וכיצד מבצעים סקר; בשיעורי הערבית דנו ביצירות שנכתבו על המקום, במטרה להכשירם לכתיבת טקסט עיתונאי על המקום; ובשיעורי האמנות בנו מחימר דגמים של הסראיה, כחלק מהתוצר הסופי של התכנית.

דברי סיכום של התלמידים: בשיחות המשוב עם התלמידים אשר התקיימו בסוף כל מפגש הביעו התלמידים את התרגשותם הרבה "בכל מפגש שהיה בסראיה הרחתי את ההיסטוריה,

דמיינתי איך היה המקום בזמן העבר, איך היה שוקק חיים"; "קראנו הרבה מידע על המקום אך ביקור בו היה שווה אלף אנציקלופדיה, המפגש הזה עם ההיסטוריה היה מרגש ויעיל במיוחד". ועל העניין הכללי בשימור נאמר "עכשיו אני מודה בעבודתה הקדושה של המועצה לשימור אתרים, אני יודע איזה מאמץ היא משקיעה בכדי לשמור לנו על ההיסטוריה. הייתי רוצה בעתיד לעזור לאנשים הללו";

"ביקרתי כמה פעמים בשוק נצרת, ותמיד עברתי ליד הסראיה אבל אף פעם לא טרחתי לשאול מה הבניין העתיק הזה ואף פעם לא הסבירו לי מה הבניין הזה. כיום כאשר אני יודעת אני רוצה להסביר לכולם כמה מבנה זה היה חשוב בזמנו, אני רוצה לשמור על המקום ולטפח אותו".

התמונות באדיבות צוות בית הספר אלבירוני, נצרת

"אמצ' אתר" עירוני ברחובות / עדי נוטמן-אברמסון

בעיר רחובות פועלת תכנית "אמצ' אתר" בכיתות ח'. התכנית כוללת חקר אתרים ולמידת הסיפור ההיסטורי, לצד עיסוק בשאלות ערכיות, בזהות, בסביבה ובהיסטוריה. לכל בית ספר מוצמד אתר לאימוץ, ועמותת ש.מ.ר. (שימור מורשת רחובות) מסייעת במידע להעשרת המורים והתלמידים.

ביום השיא מדריכים התלמידים את חבריהם לספסל הלימודים באתרים השונים ובכך מחזקים את מעורבותם בקהילה וחיבורם להיסטוריית העיר.

מקור היוזמה: לפני כשבע שנים קמה ברחובות עמותת ש.מ.ר. המנוהלת בידי דור שלישי ורביעי למשפחות המייסדים. אחת ממטרות העמותה הייתה לחנך דור של תלמידים להכיר, לכבד ולשמר את מורשתה של רחובות. ביוזמת עדי נוטמן-אברמסון, חברת העמותה, התקבלה החלטה לקדם את תכנית "אמצ' אתר" כדי לממש מטרה זו.

ראש העיר מר רחמים מלול, שהחל באותה העת בשימור אתרי המושבה, נתן את ברכתו ליוזמה. לתהליך שותפים אגף החינוך, המחלקה לחינוך על-יסודי בהובלתה של ד"ר אביבה בריינר, מחלקת ההנדסה של העירייה, אדריכלית השימור לבנה רונן-שואף, מנהלת "יד לבנים" רחובות שפרה כהן, מינהל חברה ונוער, מנהלת אתר הפרדסנות ע"ש מינקוב כרמית רפפורט, ראש תחום חינוך ואתרי מורשת, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל אלעד בצלאל, וקרן רייש, רכזת ההדרכה המרחבית. כל אלה חברו יחדיו והקימו ועדת היגוי שמטרתה להגשים את התכנית וללוות את התהליך.

התהליך החינוכי: ועדת ההיגוי גיבשה את תכנית הפעילות והיא מגדירה בכל שנה את התוצרים הסופיים שיוכנו על ידי התלמידים לדוגמה: בניית דגם, הכנת תוכן ליישומון "מסלולרי", כתיבת תיק תיעוד, הכנת סרטון, עיצוב סמליל (לוגו) לאתר.

לשם הפעלת התכנית והכשרת המורים להובלתה מתקיימות בכל שנה השתלמויות בפסג"ה רחובות. ההשתלמויות כוללות הרצאות וסדנאות על מהות השימור ומשמעות אימוץ אתר, מפגש בין המורים למשפחות מייסדי המושבה, הכרת אמצעים פדגוגיים רלוונטיים והכנה לחידון רחובות וליום השיא. מפגשים אלה בנויים בהלימה לתכנית המועברת לתלמידים. התכנית פועלת בשיתוף עם תכנית "ערך לדרך" של מינהל חברה ונוער, והערך המוביל אותה הוא מנהיגות. במהלך השנים שולבה בתכנית "אמצ' אתר" גם תכנית "התפיסה המערכתית להטמעת ערכים" של משרד החינוך והתלמידים מתמקדים בערכים המסתתרים בסיפורי האתרים השונים.

חידון מורשת רחובות: חידון מורשת הנערך מדי שנה על ידי "יד לבנים" רחובות החל למקד את תכניו במורשת רחובות ושולב בתכנית "אמצ' אתר". במסגרת זו הופקה מקראה הנלמדת לקראת מבחן עירוני, שלאחריו התלמידים בעלי הציונים הגבוהים ביותר מתמודדים בחידון עירוני חגיגי בנוכחות ראש העיר.

יום השיא: יום השיא מתקיים ביום שישי במהלך שבוע שימור אתרים. התלמידים מציגים את האתר שאימצו באמצעות הדרכה, סרטים, המחזות וחידונים. כל תלמידי שכבת ח' בחטיבות הביניים בעיר יוצאים לסיור באתרים השונים.

מדברי תלמידה: "התכנית "אמץ אתר" מורגשת בקרב התלמידים כחלק עיקרי בתכנית הלימודים של כיתה ח'. התחושה היא שנותנים לנו ללמוד לא רק מספרים, אלא חומר שונה, ערכי, שללא התכנית לא היינו נחשפים אליו. אנחנו נהנים מתוספת למידה מעשית, בעיקר דרך סיורים באתרים השונים. יום השיא בסוף השנה מחבר את כל מרכיבי הפאזל ביחד. הוא מראה את ההיסטוריה בשלמותה ואת הקשר של כל אחד מאיתנו אליה. נותנים לנו אפשרות לראות מה חברינו מבתי הספר האחרים עשו וגם ללמוד מהם בדרך חווייתית. החופש שניתן לנו לאורך כל התהליך, בלמידה, במחקר ובהכנת הצגה ופעילות על האתר שקיבלנו עוזר לנו להרגיש שייכות וקרבה לאתר עצמו ולעיר רחובות בכלל".

אולפני רחובות

צוות תחום חינוך, המועצה לשימור אתרים

צוות תחום חינוך, המועצה לשימור אתרים

